

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัย เรื่อง การใช้กิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กปฐมวัยในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคมด้านการส่งเสริมการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น

ตอนที่ 2 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้าน

- แนวคิดและหลักการในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย
- แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวกับการเล่นของเด็กปฐมวัย
- แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน

ตอนที่ 3 แนวคิดและหลักการภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคเหนือตอนล่าง

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคมด้านการส่งเสริมการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น

1.1 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคม

1) ความหมายของทักษะทางสังคม จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคม พบว่ามีผู้ให้ความหมายของคำว่าทักษะทางสังคมไว้ดังนี้

พิมลวรรณ สมมาตย์ (2546, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของทักษะทางสังคมว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะอยู่ร่วมกัน สามารถจัดการกับสภาพอารมณ์ในลักษณะต่างๆ เพื่อการปรับตัวได้อย่างดีทั้งกับเพื่อนและคนแปลกหน้า สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น ซึ่งทักษะทางสังคมเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถของบุคคลในการสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ความสามารถในการสื่อสารกับผู้อื่น การแสดงออกทั้งทางด้านถ้อยคำและท่าทางที่เหมาะสมด้วยการรู้จักบทบาทของผู้นำ และบทบาทของสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของกลุ่มหรือสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้ และการฝึกฝนจากประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดความชำนาญ และปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้อง ซึ่งความสามารถเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและบุคคลอื่นๆ ในสังคมอีกด้วย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, หน้า 54) ระบุว่า ทักษะทางสังคม (social skills) เป็นกลุ่มของทักษะต่างๆ ที่ใช้ในการปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกันในสังคม อันได้แก่ ทักษะการสื่อสาร การพูด การฟัง การทำงานร่วมกันเป็นทีม ฯลฯ รวมทั้งความสามารถในการเข้าใจถึงสถานการณ์ที่หลากหลาย กฎกติกาต่าง ๆ ในสังคม ความสามารถในการรู้จักผู้อื่น และการคิดคำนึงถึงคนรอบข้างอย่างเข้าอกเข้าใจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในทางบวกให้เกิดขึ้น เป็นทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับทุกเพศทุกวัย ทั้งวัยเด็กที่ต้องการการพึ่งพา การเรียนรู้สิ่งใหม่ในชีวิต วัยรุ่นที่ต้องการการยอมรับจากเพื่อนฝูงคนรอบข้าง วัยผู้ใหญ่ที่เริ่มสร้างครอบครัวและต้องการความสำเร็จในหน้าที่การงาน ทักษะสังคมเป็นทักษะที่จำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนอย่างเป็นระบบเช่นเดียวกับทักษะอื่นๆ

ฮาร์กีย์ และแม็คคาร์ตัน และแพทริเซีย (Hargie, Owen and Patricia. J. McCartan, 1986, pp. 2-4) กล่าวว่า ทักษะทางสังคมมีลักษณะ 3 ประการ ดังนี้

(1) ทักษะทางสังคมเป็นสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจง เป็นพฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้นเหมือนกัน ถึงแม้จะต่างสถานการณ์และวัฒนธรรมกัน เช่น การสบตาที่แสดงถึงความรู้สึกถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ของคู่รัก หนุ่มสาว หรือการเล่นที่แสดงความรุนแรงทางร่างกายของเด็กหนุ่ม

(2) การใช้ภาษาพูดและภาษาท่าทางของแต่ละบุคคล จะมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งการตอบสนองในด้านภาษาพูดและภาษาท่าทางนั้นสามารถเรียนรู้ได้ บุคคลที่ล้มเหลวในการเรียนรู้ทักษะทางสังคมจะเป็นผู้ที่มีความยากลำบากในการอยู่ในสังคม

(3) บทบาทของบุคคลแต่ละคนมีความสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะมีประสิทธิภาพได้นั้นจะรวมถึงความสามารถแสดงพฤติกรรมโดยไม่ทำให้ผู้อื่นเสียหาย ทั้งคำพูดและร่างกาย

สรุปได้ว่าความหมายของทักษะทางสังคมว่า หมายถึง ทักษะที่ใช้เมื่อบุคคลมีการกระทำระหว่างกันในระดับของการมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งทักษะทางสังคมมีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

- (1) ทักษะทางสังคมเป็นพฤติกรรมที่มีจุดมุ่งหมาย และต้องมีความตั้งใจ
- (2) ทักษะทางสังคมยังหมายถึงพฤติกรรมทางสังคมที่มีผู้อื่นสามารถสังเกตได้
- (3) พฤติกรรมที่แสดงออกนั้นจะต้องเหมาะสมกับสถานการณ์

(4) ทักษะทางสังคมจะประกอบด้วยพฤติกรรมทางสังคมหลายๆ อย่างที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น การแสดงความรู้สึกสนใจผู้อื่น อาจจะประกอบด้วยการยิ้ม การผงกศีรษะ การจ้องมอง และการใช้คำพูด เป็นต้น

(5) ทักษะทางสังคมประกอบด้วยพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้

ริกจิโอ (Riggio, 1986, p. 649) กล่าวว่าถึงทักษะทางสังคมว่า หมายถึง จิตลักษณะส่วนตัวของบุคคลที่แสดงถึงความสามารถในการสื่อความกับบุคคลอื่น โดยผู้ที่มีทักษะทางสังคมสูงจะสื่อความได้ดีและชัดเจน ส่วนผู้ที่มีทักษะทางสังคมต่ำจะสื่อความไม่ดีและไม่ชัดเจน โดยทักษะทางสังคมแบ่งได้เป็น 6 ด้าน ดังนี้

(1) การแสดงออกทางอารมณ์ (Emotional Expressivity) หมายถึง ความสามารถที่แสดงออกในการสื่อความกับคนอื่นโดยไม่ใช้ถ้อยคำ เป็นการสื่อความด้วยอารมณ์ รวมทั้งการแสดงทัศนคติ และการแสดงระหว่างบุคคลโดยไม่ใช้ถ้อยคำ

(2) ความไวในการรับรู้อารมณ์ผู้อื่น (Emotional Sensitivity) หมายถึง ความสามารถในการรับและแปลความหมายอารมณ์ของผู้อื่น โดยบุคคลนั้นไม่ต้องใช้คำพูด

(3) การควบคุมอารมณ์ของตนเอง (Emotional Control) หมายถึง ความสามารถในการสะกดกลั้นอารมณ์ของตนเอง เมื่อการควบคุมอารมณ์นั้นเป็นสิ่งจำเป็นหรือการแสดงอารมณ์ที่ไม่ใช้ความรู้สึกที่แท้จริงของตน

(4) การแสดงออกทางสังคม (Social Expressivity) หมายถึง ความสามารถในการแสดงถ้อยคำ หรือการสนทนากับบุคคลอื่นอย่างคล่องแคล่ว และมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นได้อย่างดี

(5) ความไวในการรับรู้ทางสังคม (Social Sensitivity) หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจข้อความที่ผู้อื่นพูด มีความรู้ทั่วๆ ไปเกี่ยวกับปทัสถานทางสังคม

(6) การควบคุมทางสังคม (Social Control) หมายถึง ความสามารถในการแสดงบทบาททางสังคม มีทักษะในการแสดงตนและการแนะนำผู้อื่น

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปความหมายของทักษะทางสังคมได้ว่า หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดจากการรับรู้ และแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ผ่านกระบวนการทางความรู้ ความคิด และความรู้สึก เป็นรากฐานของการสร้างบุคลิกภาพให้เกิดความมุ่งมั่นในการปรับตัวได้ทุกโอกาส และมีความสำเร็จสูงในการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น

2) ความสำคัญของทักษะทางสังคม

มนุษย์มีความสัมพันธ์กันและรู้จักใช้ความสัมพันธ์มาตั้งแต่มีมนุษย์ในโลก เนื่องจากไม่มีใครสามารถที่จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวลำพังตนเองได้ ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นมากมาย ทั้งในด้านส่วนตัวและด้านการปฏิบัติงานในสังคม ปัจจุบันนี้มีปัญหาเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งทำให้คนในสังคมมีการเอาชนะซึ่งดีซึ่งเด่นกัน หันหลังให้กัน ไม่รวมมือกัน ความสามารถในการแสดงออกต่อบุคคลอื่นและการเข้าใจบุคคลอื่นยอมทำให้ความขัดแย้งลดลง ทำให้งานมีประสิทธิภาพดี ซึ่ง พิมลวรรณ สมมาตย์ (2546, หน้า 12-13) กล่าวว่า สังคมใดที่มีสมาชิกเป็นผู้ที่มีทักษะทางสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เข้าใจกัน สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยสันติวิธี สมาชิกรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสังคมที่ตนอยู่ สังคมนั้นย่อมเป็นสังคมที่สงบสุข มีความเจริญมั่นคง สังคมใดที่มีลักษณะตรงกันข้าม สมาชิกขาดทักษะทางสังคม สังคมนั้นย่อมมีปัญหา ไม่สงบสุข และมีแต่ความเสื่อม

ความสำคัญของทักษะทางสังคมสามารถสรุปได้ดังนี้

พิมลวรรณ สมมาตย์ (2546, หน้า 13) ระบุว่า ทักษะทางสังคมมีส่วนช่วยพัฒนาทั้งบุคคลและสังคม เพราะถ้าบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมมีทักษะที่จะอยู่มีความสุขแล้ว สังคมก็ย่อมสงบสุขและพัฒนาเจริญงอกงามต่อไปได้อย่างมั่นคง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, หน้า 56) ระบุว่าทักษะทางสังคมเป็นทักษะสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ และครู ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนไทย ร่วมกับทักษะด้านอื่น ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อเป็นใบเบิกทางสำคัญสู่ความสุขความสำเร็จของเด็กต่อไปในอนาคต รวมทั้งเพื่อการปฏิบัติต่อกันในสังคมอย่างถูกต้องเหมาะสมอันเป็นเหตุที่นำมา ซึ่งความสงบสุขของสังคมในภาพรวม จากผลการศึกษาของสถาบันวิจัยนโยบายสาธารณะชนของประเทศอังกฤษ พบว่าการมีทักษะในการเข้าสังคมถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเหลือนเด็กให้ประสบความสำเร็จในอนาคต แตกต่างความเชื่อที่ผ่านมามีมองว่าความสามารถในการเรียนในชั้นเรียนเท่า นั้นที่เป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของเด็ก

อัฉิมา อ่อนน้อม (2549, หน้า 37) กล่าวถึงลักษณะของพฤติกรรมทางสังคมของเด็กวัย 3 - 6 ปี เป็นวัยที่เริ่มพัฒนาความสามารถในการเข้าสังคม ซึ่งจะขยายสังคมภายในครอบครัว ออกสู่สังคมภายนอก เด็กจะเพิ่มความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง และเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่น พฤติกรรมทางสังคมของเด็กดังกล่าวนี้ เมื่อพิจารณาเฉพาะเด็กปฐมวัย คือ ระหว่างอายุ 3 - 6 ปี จะมีลักษณะเฉพาะของเด็กแต่ละขวบปีดังนี้

(1) เด็กวัย 3 ปี เป็นวัยแห่งการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เด็กจะเห็นว่าตนเองเป็นคนสำคัญที่สุด มีความสุขที่จะเล่นคนเดียว แต่ชอบที่จะนั่งเล่นอยู่ข้างๆ ผู้อื่น ไม่เล่นเป็นกลุ่มหรือเล่นร่วมกับผู้อื่น ไม่ให้ความร่วมมือ ไม่แบ่งปัน เด็กวัยนี้ยังไม่มีเพื่อนที่ชอบเป็นพิเศษและจะเล่นกับเพื่อนที่มาอยู่ใกล้ๆ เท่านั้น

(2) เด็กวัย 4 ปี เด็กวัยนี้เริ่มสนใจผู้อื่นมากขึ้น เด็กจะเริ่มเล่นกับผู้อื่นบ้างในสถานการณ์ ชอบเล่นบทบาทสมมติ และเลียนแบบพฤติกรรมครอบครัวซึ่งพบเห็นในชีวิตประจำวัน แต่โดยทั่วไปเด็กมีลักษณะที่แสดงถึงความก้าวร้าวทางกาย เอะอะ ไม่ระมัดระวัง เกรง ยังมีลักษณะของการเป็นนาย ขณะเดียวกันเด็กจะเริ่มเป็นผู้ช่วยที่ดี มีท่าทีแสดงความเป็นมิตร เริ่มรู้จักการแลกเปลี่ยนและการรอคอย เริ่มแบ่งปัน

(3) เด็กวัย 5 ปี เด็กวัยนี้มีความเป็นมิตรมากขึ้น มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เริ่มเข้ากลุ่มใหญ่ขึ้น จาก 2 คน เป็น 5 คน เริ่มมีเพื่อนที่ถูกใจเป็นพิเศษ ชอบเล่นละครสมมติ เล่นเลียนแบบ เล่นละครใบ้ การทะเลาะกับเพื่อนลดน้อยลง เพราะเริ่มเข้าใจและยอมรับความสำคัญของผู้อื่นเป็นระยะที่เริ่มจะมีความคิดเห็นคล้ายตามผู้อื่น และเริ่มมีความรู้สึกไม่พึงพอใจ ถ้าเพื่อนในกลุ่มไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม

(4) ลักษณะทางสังคมของเด็กวัย 6 ปี เด็กวัยนี้เริ่มมีการประสานสัมพันธ์กับผู้อื่น เล่นเป็นกลุ่มและมักจะเป็นเพื่อนเพศเดียวกัน เริ่มรู้สึกกังวลกับสังคมภายในกลุ่มของตนเองมีเพื่อนรักเป็นพิเศษเพียงคนเดียว ในการเล่นยังชอบแสดงตัวเป็นตัวเด่น เล่นรุนแรงพยายามจะเป็นที่หนึ่งในการเล่นต้องชนะ และถ้าหากการเล่นนั้นมีกฎเกณฑ์ที่ยากเกินกว่าความสามารถของตน ก็พยายามปรับกฎนั้นให้เป็นประโยชน์กับตน

ซูซุม เอลยทรัพย์ และสิริพรรณ ดันติรัตน์ไพศาล (2550, หน้า 29) ได้กล่าวถึงศักยภาพด้านทักษะทางสังคมของเด็กไว้ว่า มนุษย์มีศักยภาพและความสามารถที่จะมีทักษะทางสังคมเป็นเพื่อนกับคนในกลุ่มเดียวกันมาตั้งแต่สมัยยุคหินแล้ว ดังจะเห็นว่าคนในสมัยยุคหินจะอยู่กันเป็นกลุ่มเล็กๆ ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งนักจิตวิทยากล่าวไว้ว่าถ้าเรามีเพื่อนสนิทประมาณ 12-13 คน เราจะรู้สึกผูกพันใกล้ชิดได้อย่างลึกซึ้ง แต่ถ้ามีมากกว่านี้ความรู้สึกผูกพันก็จะลดน้อยลงและถ้ายังเป็นเด็กเล็กแล้วก็จะยังมีความสุขและมีความสุขใกล้ชิดหากได้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ

จากความสำคัญของทักษะทางสังคมข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ทักษะทางสังคมที่ดีจะช่วยให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ยิ่งสภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปมากเท่าใดทักษะทางสังคมก็ยิ่งมีความจำเป็นมากขึ้นเท่านั้น บุคคลต้องมีความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สามารถสื่อความหมายความเข้าใจกัน สามารถทำงาน

ร่วมกัน สามารถแก้ปัญหาโดยสันติวิธีเมื่อเกิดความขัดแย้ง รู้จักคิด และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อตนเองและสังคมได้ สามารถปรับตัวได้ในทุกสภาพแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นทักษะที่จะช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและมั่นคงในชีวิต

3) องค์ประกอบของทักษะทางสังคม

ทักษะทางสังคมเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญของบุคคล ซึ่งควรจะได้รับ การฝึกฝน และปลูกฝังเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข และสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม ซึ่งได้มีผู้แยกองค์ประกอบของทักษะทางสังคมไว้แตกต่างกันดังนี้

ทั้งนี้ พิมลวรรณ สมมาตรย์ (2546, หน้า 14) ได้แยกองค์ประกอบของทักษะทางสังคมไว้ดังนี้

- (1) ทักษะการเป็นผู้ให้และผู้รับ
- (2) ทักษะในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม
- (3) ทักษะในการยอมรับความสามารถของตนเองและผู้อื่น
- (4) ทักษะในการควบคุมตนเอง
- (5) ทักษะในการมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่
- (6) ทักษะในการรู้จักสิทธิของตนเองและผู้อื่น
- (7) ทักษะในการวางแผน
- (8) ทักษะในการเป็นผู้นำ
- (9) ทักษะในการแสดงความคิดเห็นในการอภิปราย
- (10) ทักษะในการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

โกลแมน (Goleman, 1998, pp. 32-34) ได้กล่าวไว้ว่า ทักษะทางสังคมประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

- (1) การมีอิทธิพลเพื่อใช้ในการชักจูงโน้มน้าวในผู้อื่น (Influence)
- (2) การมีทักษะการสื่อสาร เปิดใจกว้างฟังทุกเรื่องราว และสื่อสารโต้ตอบด้วยความชัดเจนไม่กำกวม (Communication)
- (3) การมีความเป็นผู้นำ สามารถยับยั้งและชักนำคนและกลุ่มคนได้ (Leadership)
- (4) สามารถเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือพลิกแพลงสิ่งต่างๆ ได้ (Change Catalyst)
- (5) สามารถประสานรอยร้าว แก้ไขความไม่ลงรอยกัน (Conflict Management)

(6) สามารถสร้างสัมพันธภาพให้แน่นแฟ้น (Building Bonds)

(7) ช่วยเหลือและร่วมมือ โดยทำงานร่วมกับบุคคลอื่นที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน (Collaboration and Cooperation)

(8) การมีความสามารถในการดึงความสามารถของผู้ร่วมงาน สร้างสรรค์พลังกลุ่มเพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จ (Team Capabilities)

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของทักษะทางสังคมที่นักการศึกษาได้กล่าวมาข้างต้น ส่วนใหญ่คล้ายคลึงกัน กล่าวได้ว่าทักษะทางสังคมเกิดจากความสามารถในการรักษาสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น เพื่อความราบรื่นในการใช้ชีวิตร่วมกัน เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ทำงานร่วมกัน รวมทั้งการปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในสังคมให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้นๆ ซึ่ง เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2553, หน้า 55) ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในชุมชนและสังคม เหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนจำนวนมากในปัจจุบัน ที่กลายเป็นผู้ที่ไม่สนใจปัญหาสังคม การเมือง มีชีวิตอยู่เพื่อตนเองเป็นหลัก ไม่สนใจสภาพสังคมส่วนรวมเท่าที่ควร และส่งผลให้เด็กส่วนใหญ่เติบโตมาอย่างโดดเดี่ยว มีทีวี เกม เป็นเพื่อน รวมทั้งในโลก ยุคไซเบอร์หรือยุคไร้สายในปัจจุบันที่สร้างโลกเสมือนให้เด็กๆ ได้เข้าไปหาเพื่อนคุยแก้เหงาในโลกเสมือนนี้แทนโลกแห่งความจริง สภาพการณ์เหล่านี้ ส่งผลให้เด็กรุ่นใหม่ที่กำลังเติบโตขึ้นมานั้นมีทักษะในการเข้าสังคมที่ถดถอยลงอย่างมีนัยสำคัญ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเกิดเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าห่วงใยทั้งต่อตัวเด็กเองและต่อสังคมในภาพรวม ทั้งนี้เนื่องจากทักษะสังคมเป็นทักษะที่นำมาซึ่งความสุขและเป็นใบเบิกทาง แห่งความสำเร็จในชีวิต เปิดให้เกิดมิตรภาพ เปิดประตูสู่มิตรภาพและโอกาสความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน นอกจากนี้ยังเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของคนในสังคม

1.2 แนวคิดและหลักการด้านการพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กปฐมวัย

1) ความหมายของการพัฒนาทักษะทางสังคม

ปัทมา ศุภกานี (2545, หน้า 15) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กนั้น พ่อแม่ ครู และผู้ดูแลเด็กควรให้ความรักความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่และจัดสภาพแวดล้อมให้กับเด็กอย่างเหมาะสม เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของตัวเด็ก ช่วยให้เด็กผ่านขั้นพัฒนาในระดับต่างๆ และมีบุคลิกที่เหมาะสมกับวัย

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2545: 101) ให้ความหมายของพัฒนาการทางสังคม ไว้ว่า พัฒนาการด้านสังคมหมายถึงพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมจากความรู้สึกผูกพัน ใกล้ชิด ภายในครอบครัวที่ต้องการพึ่งพาผู้อื่นไปสู่การพึ่งพาตนเองและการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ซึ่งได้ระดับ

ปฐมวัยสนใจเรียนรู้สิ่งรอบตัวมากขึ้นและเรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น หากเด็กมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนวัยเดียวกันหรือผู้อื่นมากขึ้นอีกทั้งได้รับการปลูกฝังลักษณะพฤติกรรมที่เหมาะสมทางสังคม เด็กย่อมสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคมได้ดียิ่งขึ้น

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2546, หน้า 127) กล่าวว่าพัฒนาการทางสังคมเป็นพัฒนาการของความสามารถแสดงพฤติกรรมต่อบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับแบบแผน ที่สังคมยอมรับได้ พฤติกรรมแสดงออกจะบ่งบอกให้เห็นถึงเจตคติ และค่านิยมเฉพาะตนของบุคคลคนนั้น

กรมวิชาการ (2546, หน้า 17-18, 22) กล่าวว่า การส่งเสริมทักษะทางสังคมเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์กับพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดู และบุคคลใกล้ชิด โดยการพูดคุย หยอกล้อเด็ก การเล่นกับเด็กหรือพาเด็กไปเดินเล่นนอกบ้าน พบปะเด็กอื่นหรือผู้ใหญ่ การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมเป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมต่างๆ รอบตัวจากการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ผ่านการเรียนรู้ทางสังคม เช่น การเล่น การทำงานกับผู้อื่น การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ฯลฯ ประสบการณ์สำคัญการเรียนรู้ทางสังคมที่ควรจัดให้เด็กมีดังนี้

- (1) การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตนเอง
- (2) การเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น
- (3) การวางแผนตัดสินใจเลือกและลงมือปฏิบัติการมีโอกาสได้รับรู้ความรู้สึก ความสนใจ และความต้องการของตนเองและผู้อื่น

- (4) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น
- (5) การแก้ปัญหาในการเล่น
- (6) การปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อาศัยอยู่และความเป็นไทย

ศิริพร เลิศพันธ์ (2548, หน้า 17) กล่าวว่า การพัฒนาทักษะทางสังคมให้เด็กปฐมวัยนั้นครูหรือผู้ดูแลเด็กต้องจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนวัยเดียวกัน ผู้ใหญ่และบุคคลต่างๆ ตามโอกาสและความเหมาะสม

สรุปได้ว่า การพัฒนาทักษะทางสังคมให้กับเด็กปฐมวัยเป็นกิจกรรมที่พ่อแม่ ผู้ปกครองและครูผู้ดูแลเด็กเล็กต้องจัดกิจกรรมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลใกล้ชิด และเพื่อนวัยเดียวกัน ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับเด็ก

2) รูปแบบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย

ศิริพร เลิศพันธ์ (2548, หน้า 21-22) รายงานสังคมนิสัยของเด็กวัย 3-5 ปี ที่แสดงออกในกิจกรรมการเล่นและการปฏิบัติตนในสังคมดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 สังคมนิสัยเด็กวัย 3-5 ปี ของ จิตรพันธ์ โพธิ์ไพโรจน์

กิจกรรม	สังคมนิสัย
การเล่น	เล่นอยู่ใกล้และพูดคุยกับผู้อื่นบ้าง เล่นโดยมีการพูดคุยหรือตะแคงตัวเด็กผู้อื่นอย่างกระตือรือร้น ผลัดเปลี่ยนกันเล่นกับเด็กอื่นในกิจกรรมกลุ่ม ปฏิบัติตามกฎหรือกติกาของกลุ่มที่มีผู้ใหญ่หรือเด็กโตนำการเล่น เล่นแบบมีจินตนาการ โดยใช้ของเล่น เช่น รถ ก้อนหิน ไม้ ตุ๊กตาสัตว์ ของเล่นที่เพื่อนกำลังเล่นอยู่ เล่นกับเด็กอื่นๆ 2-3 คน ด้วยดี เป็นเวลานานติดต่อกัน 20 นาที
ด้านการปฏิบัติตนในสังคม	สวัสดีผู้ใหญ่ที่คุ้นหน้า พูดขอร้องหรือขอขอบคุณ โดยไม่ต้องเตือนให้ทำ เริ่มต้นพูดกับผู้ใหญ่ก่อนและให้ความร่วมมือเมื่อผู้ใหญ่ร้องขอ เริ่มพูดคุยกับเพื่อนวัยเดียวกันก่อน ขอความร่วมมือจากผู้ใหญ่เมื่อมีปัญหา แสดงท่าทางสนใจฟังเมื่อร่วมอยู่ในวงสนทนากับผู้ใหญ่ ขออนุญาตใช้สิ่งของที่ผู้อื่นครอบครองอยู่ กล่าวคำขอโทษโดยไม่ต้องเตือน แสดงกิริยามารยาทที่สังคมยอมรับได้เมื่ออยู่ในที่สาธารณะ

จากตารางสรุปได้ว่ารูปแบบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยมี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบพฤติกรรมชอบสังคมและรูปแบบพฤติกรรมต่อต้านสังคม ซึ่งพฤติกรรมการทำกิจกรรมกันเป็นกลุ่ม พฤติกรรมการแบ่งปัน และพฤติกรรมการช่วยเหลือ จัดเป็นรูปแบบหนึ่งของพฤติกรรมชอบสังคม การให้โอกาสเด็กในการทำกิจกรรมหรือเล่นกับผู้อื่นจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้และมีทักษะในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดียิ่งขึ้น

กรมวิชาการ (2546, หน้า 124) กล่าวถึง ลักษณะพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย ความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น มีทักษะการปรับตัวในสังคม คือ สามารถทำหน้าที่ที่ตามบทบาทของตนร่วมมือกับผู้อื่น มีความรับผิดชอบ ความเป็นตัวของตัวเอง และรู้

กาลเทศะ สำหรับเด็กความหมายรวมถึงความสามารถในการช่วยตัวเองในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นพัฒนาการด้านสังคมยังเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านจิตวิญญาณ คุณธรรม และเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสติปัญญา ทำให้รู้จักแยกแยะความรับผิดชอบชั่วดี และความสามารถในการเลือกดำรงชีวิตในทางสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมอีกด้วย

3) รูปแบบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย

ทักษะทางสังคมเป็นทักษะแห่งความสำเร็จในชีวิตมีทั้งสิ้น 10 ด้าน ดังที่ สุขุม เฉลยทรัพย์ และสิริพรรณ ดันติรัตน์ไพศาล (2550, หน้า 28) ได้ระบุถึงทักษะทางสังคมที่สำคัญ 10 อันดับแรก ซึ่งปรับปรุงจากผลการสำรวจความคิดเห็นของครูมากกว่า 8,000 คนในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าทักษะทางสังคมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของนักเรียนมากกว่าทักษะทางวิชาการดังนี้

- (1) ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น
- (2) การควบคุมอารมณ์ตนเอง
- (3) การขอโทษ และการให้อภัย
- (4) การควบคุมอารมณ์ตนเอง
- (5) การขอโทษ การให้อภัย การเห็นอกเห็นใจ
- (6) การขอโทษ การให้อภัย และการควบคุม
- (7) การควบคุมอารมณ์ตนเอง
- (8) การควบคุมอารมณ์ตนเอง การขอโทษ
- (9) การควบคุมอารมณ์ตนเอง การขอโทษ
- (10) การควบคุมอารมณ์ตนเอง การขอโทษและให้อภัย

เพื่อให้เหมาะสมกับวัยของเด็กปฐมวัยที่ทำการทดลอง จึงเลือกทักษะทางสังคมในการวิจัยครั้งนี้ 10 ด้าน ข้างต้นเป็นสิ่งที่กำหนดความสำเร็จของเด็ก เนื่องจากหากเด็กปฐมวัยมีทักษะทางสังคมดีขึ้นก็จะมีทักษะทางวิชาการดีขึ้นด้วย แต่ไม่ได้หมายความว่าทักษะทางสังคมช่วยให้เด็กฉลาดขึ้น แต่ทักษะทางสังคมช่วยให้การเรียนรู้ของเด็กๆ ดีขึ้น โดยใช้กิจกรรมการเล่นที่บ้านของภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งคณะผู้วิจัยเป็นกลุ่มคณาจารย์ที่มีภาระงานสอนให้กับโครงการความร่วมมือระหว่างกรมการปกครองท้องถิ่นกับมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตจัดการศึกษาให้แก่ผู้ดูแลเด็กเล็กสำเร็จการศึกษาด้านปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยของศูนย์การศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ตอนที่ 2 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเล่นพื้นบ้าน

- 2.1 แนวคิดและหลักการในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย
- 2.2 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวกับการเล่นของเด็กปฐมวัย
- 2.3 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวกับการเล่นพื้นบ้านของเด็ก
ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 แนวคิดและหลักการในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

2.1.1 ความหมายของประสบการณ์

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551, หน้า 46-49) ได้ให้ความหมายของประสบการณ์ว่าหมายถึงสิ่งที่เหตุการณ์ที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นได้ทั้งกิจกรรมและสิ่งที่ได้สัมผัสรอบตัวเด็กพัฒนาความรู้และทักษะจากสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง รวมทั้งได้แสดงออกอย่างอิสระ ได้ใช้ความรู้และฝึกคิดการแก้ปัญหา ประสบการณ์ที่เด็กเรียนรู้ มีทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม

ประสบการณ์ตรง คือ ประสบการณ์ที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติเอง ได้พูด ได้คุย และได้ใช้ประสาทสัมผัสตรงเพื่อการเรียนรู้ ทดลอง จนสามารถค้นพบความรู้ด้วยตนเอง

ประสบการณ์ทางอ้อม คือ ประสบการณ์ที่มาจากการบอกเล่า การฟัง ประสบการณ์เหล่านี้อาจได้มาจากการเห็นในโทรทัศน์ ในเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือฟังวิทยุ

2.1.2 ลักษณะของประสบการณ์การเรียนรู้

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551, หน้า 47) ระบุว่าในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งหมายถึง กระบวนการที่จะทำให้เด็กได้รับความรู้ มีทักษะปฏิบัติและเห็นในสิ่งต่างๆ ที่ครูต้องการให้รู้โดยสอดคล้องกับลักษณะความใคร่รู้ใคร่เรียนของเด็ก ซึ่งลักษณะของประสบการณ์การเรียนรู้มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญดังนี้ (Seefeldt and Babour, 1994, pp. 197-200)

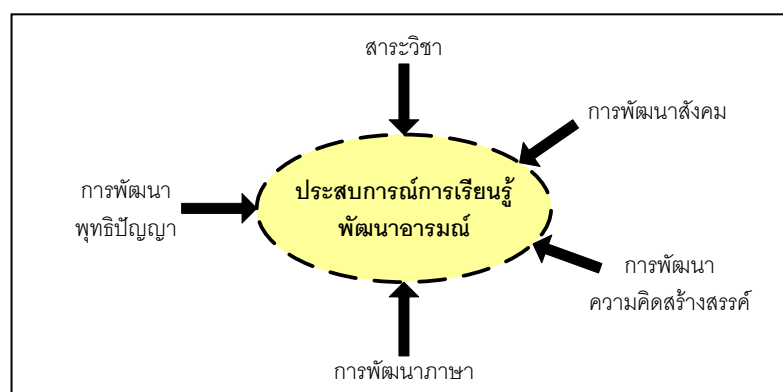
- 1) เด็กต้องได้สัมผัสจับต้องโดยตรงด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ในชั้นเรียนหรือนอกชั้นเรียน เป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม
- 2) เด็กเป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้เลือกสิ่งที่ตนเองต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 3) เนื้อหาหรือสาระที่เรียนรู้มีความหมาย กล่าวคือเหมาะกับอายุของเด็ก
- 4) ประสบการณ์การเรียนรู้มีความต่อเนื่อง
- 5) สนับสนุนและให้โอกาสในการใช้ภาษา การมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการสื่อสาร

6) สร้างเสริมประสบการณ์สัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการสร้างเสริมกิจกรรมทางสังคม

7) มีการสรุปแนวคิดและความรู้จากกิจกรรม มีการสะท้อนการเรียนรู้อย่างมีระเบียบวิธีและมีการนำเสนอร่วมด้วย

2.1.3 ความสัมพันธ์ของประสบการณ์กับกิจกรรมการเรียนรู้

ครูคือผู้วางแผนและจัดการเรียนการสอน เป็นผู้สื่อหลักสูตรของชาติสู่การปฏิบัติโดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลางในการพัฒนากิจกรรม เพื่อให้การเรียนรู้สอดคล้องกับเด็ก ในขณะเดียวกันครูต้องทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ สนับสนุนและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยการใช้คำถาม และการสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียน การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถกระตุ้นให้เด็กใช้พลังงานในการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างแท้จริง เป็นหัวใจสำคัญของประสบการณ์ (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2551, หน้า 52) จะพบว่าหลักสูตรปฐมวัยให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม พัฒนาความเชื่อมั่น ความเป็นวิชาการ การคิด การใช้ภาษาและความพร้อมในการเรียนของเด็กปฐมวัยมาก ซึ่งในการนำไปใช้ จะเน้นการเล่น (play – oriented program) เป็นฐานของกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนั้นประสบการณ์ คือ การจัดกิจกรรมและสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้สำหรับเด็กให้เป็นไปตามหลักสูตร โดยเน้นการเรียนรู้ที่เด็กได้จากการลงมือกระทำ และได้สัมผัสกับประสบการณ์จริงโดยผ่านกิจกรรมที่จูงใจให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ในขณะเดียวกันสามารถเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ เข้าใจ โลกรอบตัว มีความเชื่อมั่น กระตือรือร้นต่อการเรียน มีกลยุทธ์ในการคิดของตนเอง สามารถสร้างความรู้ในตนให้เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะเด็กที่มีความพร้อม เด็กจะเรียนรู้และมีกลวิธีการเรียนรู้ของตัวเองได้เองได้ไว และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 2 องค์ประกอบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็ก

2.1.4 ลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้

เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ต้องเรียนรู้จากสัมผัส จับต้อง หรือลงมือกระทำ เหตุเพราะเด็กยังใช้ภาษาไม่คล่อง คิดแบบนามธรรมยังไม่ได้ การจัดการเรียนการสอนหรือให้ประสบการณ์การเรียนรู้จึงอยู่ในรูปของกิจกรรม ซึ่งมีอย่างน้อย 5 กลุ่มกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมเตรียมความพร้อม กิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมเสรี กิจกรรมสุขอนามัย และกิจกรรมเสริมหลักสูตร ซึ่งกิจกรรมแต่ละกลุ่มมีลักษณะแตกต่างกันดังนี้ (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2551, หน้า 54-57)

1) กิจกรรมเตรียมความพร้อม เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กมีเวลาปรับตัวเมื่อเข้ามาอยู่กับกลุ่มเพื่อน ประกอบด้วยกิจกรรม 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมแรกถึงโรงเรียน และกิจกรรมเตรียมเรียน

2) กิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูจัดขึ้นนี้อาจเป็นทั้งกิจกรรมในชั้นเรียนหรือนอกชั้นเรียนก็ได้ ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์หรือรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ครูใช้ช่วงกิจกรรมการเรียนรู้เป็นช่วงที่ครูจะนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ครูสนใจมาใช้ โดยครูจัดกิจกรรมต่างๆ ตามรูปแบบการเรียนการสอนที่ครูเลือกโดยพิจารณาให้พอเหมาะกับความและจุดประสงค์ที่ครูต้องการให้เด็กเรียนรู้

3) กิจกรรมเสรี เป็นกิจกรรมอิสระที่ครูจัดเวลาให้เด็กได้เล่นเสรีตามความสนใจ เพื่อผ่อนคลายความเครียด ได้แก่ กิจกรรมเล่นตามมุมอิสระ กิจกรรมกลางแจ้ง และกิจกรรมเล่นเครื่องเล่นสนาม

4) กิจกรรมสุขอนามัย เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับเด็กปฐมวัย อันเนื่องมาจากพัฒนาการของเด็ก ลักษณะกิจกรรมมี 3 ลักษณะ คือ การรับประทานอาหาร การนอกพักตอนบ่าย และการตรวจสุขภาพ

5) กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้โอกาสเด็กได้เรียนรู้สิ่งที่สนใจเพิ่มเติม และมีส่วนร่วมกับการประเมินผลตนเอง ลักษณะกิจกรรมจำแนกเป็นดังนี้

(1) กิจกรรมยามบ่าย บางโรงเรียนเปิดการเรียนการสอนต่อภาคบ่าย ซึ่งความจริงแล้วกิจกรรมการเรียนการสอนควรเป็นกิจกรรมนอกชั้นเรียน กิจกรรมวิทยาศาสตร์ กิจกรรมอาหาร เกมการศึกษา ตามแต่เด็กสนใจ ถ้าเป็นเวลา 15.00 น. ต้องมีช่วงเวลาอาหารว่างด้วย

(2) กิจกรรมประเมินผล ไม่ว่าเด็กจะเรียนโปรแกรมเต็มวันหรือโปรแกรมครึ่งวันก็ตาม ครูต้องจัดชั่วโมงกิจกรรมประเมินผลที่เด็กอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกัน เพื่อสะท้อน

ว่าได้เรียนอะไรบ้าง อาจใช้เวลาทั้งวันหรืออย่างน้อยต้องเป็นเวลาเตรียมกลับบ้าน ร้องเพลง เล่านิทาน เล่นเกม เป็นต้น

หลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2546 (อายุ 3-6 ปี) ได้กำหนดกิจกรรมที่เสนอแนะให้จัดเป็นประจำทุกวัน 6 กิจกรรม ดังนี้

(1) กิจกรรมเสรี เป็นกิจกรรมอิสระให้เด็กเล่นตามมุมที่จัดไว้ อาจเล่นคนเดียวหรือเล่นเป็นกลุ่มย่อยได้ จุดประสงค์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการกล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก ภาษา ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ คณิตศาสตร์ และการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม

(2) กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และจินตนาการ โดยใช้ศิลปะ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มพูนความเชื่อมั่นในตนเอง การปรับตัว การคิด และการแก้ปัญหา

(3) กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ เป็นกิจกรรมที่จัดให้เด็กได้เคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายอย่างอิสระตามจังหวะ โดยใช้เสียงเพลง คำคล้องจอง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และการเรียนรู้การเคลื่อนไหวของตนเอง

(4) กิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นกิจกรรมพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักการพูด การฟัง การสังเกต การคิด และการแก้ปัญหา โดยการจัดกิจกรรมด้วยวิธีต่างๆ เช่น สนทนา อภิปราย สาธิต เล่านิทาน เป็นต้น

(5) กิจกรรมกลางแจ้ง เป็นกิจกรรมนอกห้องเรียน เพื่อให้เด็กได้ออกกำลังกาย เคลื่อนไหว และแสดงออกอย่างอิสระ เช่น เล่นเครื่องเล่นสนาม เล่นทราย เล่นน้ำ เล่นช่างไม้ เป็นต้น จุดเน้นเสริมที่สำคัญคือ การเรียนรู้เรื่องความปลอดภัย และการมีสุขภาพดี

(6) เกมการศึกษา เป็นเกมที่ช่วยพัฒนาสติปัญญา มีกฎเกณฑ์กติกาต่างๆ เด็กสามารถเล่นคนเดียวได้ หรือเป็นกลุ่มก็ได้ ช่วยให้เด็กสังเกต คิดหาเหตุผล และเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสี รูปร่าง จำนวน ประเภท และมีสัมผัสพันธ์ ตัวอย่างเช่น เกมจับคู่ ภาพตัดต่อ และลอตโต เป็นต้น

การจัดกิจกรรมดังกล่าวของกระทรวงศึกษาธิการเป็นการจัดกิจกรรมตามจุดประสงค์ ซึ่งในทางปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยมีความหลากหลาย ต่างจุดประสงค์ ต่างวิธีการ ทั้งนี้เนื่องจากกลวิธีจัด เป้าหมายและกระบวนการที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็ก มีหลักการเฉพาะที่สำคัญและกิจกรรมแต่ละประเภทได้ผลต่อการเรียนรู้ต่างกัน

2.1.5 การวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะทางปัญญา เป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้กับเด็ก ครูต้องวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละเรื่องทุกครั้ง โดยองค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญมีดังนี้ (กุลยา ตันติผลลาชีวะ, 2551, หน้า 72)

- 1) ผลลัพธ์การเรียนรู้
- 2) มโนทัศน์การเรียนรู้
- 3) กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินการ 3 ขั้นตอน ดังนี้

(1) ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นการเตรียมเด็กให้พร้อมและกระตุ้นให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรม

(2) ขั้นดำเนินการ เป็นขั้นดำเนินกิจกรรมที่อาจเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน และกิจกรรมการเรียนนอกชั้นเรียน

(3) ขั้นสรุปบทเรียน เป็นการประมวลสิ่งที่ได้เรียนรู้มาจากกิจกรรม เพื่อสร้างให้เด็กเกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น

4) การประเมินภาพการเรียนรู้ อาจเป็นการประเมินระหว่างกระบวนกิจกรรมหรือเมื่อสิ้นสุดกิจกรรมก็ได้

ในการวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้ครูต้องเริ่มจากการกำหนดเรื่องที่เรียน มโนทัศน์การเรียนรู้ของเรื่องที่เรียน ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ต้องการ กิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นวิธีการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย อุปกรณ์ที่ต้องใช้ในกิจกรรมและการประเมินภาพการเรียนรู้ การที่จะจัดกิจกรรมในชั้นเรียนหรือนอกชั้นเรียนนั้นมีข้อสังเกตว่าถ้าเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นกรอบแนวคิดเดียวไม่ซับซ้อน ปกติจะจัดในชั้นเรียน เช่น ในช่วงเวลากิจกรรมวงกลมเพื่อฟังนิทาน ส่วนกิจกรรมที่ซับซ้อนอาจใช้ส่วนต่างๆ ของห้องเรียน เพื่อจัดเป็นมุมประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กด้านวิทยาศาสตร์ และหนังสือสำหรับการเรียนบางเรื่อง หรือจัดเป็นมุมบล็อกและเครื่องเล่นเกมส์สำหรับการเรียนเคลื่อนไหวร่างกาย เป็นต้น นอกจากนี้ในระยะเวลาที่อากาศแปรปรวนไม่สามารถไปทำกิจกรรมนอกชั้นเรียนได้ ครูจำเป็นต้องปรับกิจกรรมใหม่ให้เหมาะสมกับการใช้ห้องเรียนเป็นฐานกิจกรรมแทนการเรียนนอกชั้นเรียน

2.2 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวกับการเล่นของเด็กปฐมวัย

2.2.1 ความหมายของการเล่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546 (2542, หน้า 116) ได้ให้ความหมายคำว่า “เล่น” ไว้ว่าเป็นกริยา แปลว่า ทำเพื่อสนุกสนานหรือผ่อนคลาย สาระวน หรือ

หมกมุ่นอยู่กับสิ่งใดๆ ด้วยความเพลิดเพลินเป็นพิเศษ เมื่อเดิมคำว่า “การ” ก็หมายถึง การกระทำ เพื่อความสนุกสนาน หรือผ่อนคลายอารมณ์ให้เพลิดเพลิน คำว่า การเล่นมักใช้กับคำว่า “การละเล่น” ซึ่งแปลว่า มหรสพต่างๆ การแสดงต่างๆ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง

จิรกรณ์ ศิริประเสริฐ (2545, หน้า 4) ได้ให้ความหมายของการเล่นว่า การเล่น ไม่มีกฎกติกาที่แน่นอน เป็นการเล่นที่คล้ายกับเกมมาก แต่ไม่มีการแข่งขัน จึงไม่มีผลของการเป็น ฝ่ายแพ้หรือฝ่ายชนะ เป็นการเล่นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ตัวอย่างเช่น การเล่นเลียนแบบ สัตว์ชนิดต่างๆ หรือการเล่นที่เกิดจากการจินตนาการและแสดงออกเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ฝนตก พายุ หรือการนำเอาทางมะพร้าวมาสานหรือถักเป็นพวงมาลัย เป็นต้น

พัชรี สวนแก้ว (2545, หน้า 66) ได้ให้ความหมายการเล่นของเด็กว่า หมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำใดๆ ที่ให้ความสนุกสนานแก่เด็ก โดยที่เด็กไม่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้น การเล่น เกิดจากความสมัครใจของเด็ก ไม่มีการบังคับใดๆ ทั้งสิ้น

สรุปความหมายของการเล่นได้ว่า การเล่นเป็นการเรียนรู้ของเด็กที่เกิดจาก ประสบการณ์ลงมือกระทำด้วยตัวเด็กเอง ทั้งที่เลือกทำกิจกรรมเองและกิจกรรมที่ถูกกำหนดไว้ และช่วยให้เด็กเรียนรู้การปรับตัว การยอมรับกฎกติกา การยอมรับบทบาทผู้อื่นได้อย่างเป็น ธรรมชาติ และช่วยให้เด็กเกิดความสนุกสนานพร้อมส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้านให้กับเด็ก

2.2.2 รูปแบบการเล่นของเด็กปฐมวัย

พัชรี สวนแก้ว (2545, หน้า 72-74) กล่าวว่าเด็กจะเล่นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับ อายุของเด็กเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือเด็กที่มีอายุแตกต่างกันจะเล่นแตกต่างกันออกไป ซึ่งการเล่น ของเด็กปฐมวัยแบ่งได้ดังนี้

1) การเล่นที่เป็นไปตามธรรมชาติและเป็นอิสระ เป็นการเล่นที่ไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่ เล่นประจำและเป็นการเล่นคนเดียวมากกว่าที่จะเล่นกับเพื่อน เป็นการเล่นของเด็กเล็ก ซึ่งไม่ สามารถจะทำตามกฎเกณฑ์ได้ แต่เมื่อถึงปลายระยะวัยเด็กการเล่นดังกล่าวจะลดน้อยลงไป เพราะในระยนี้เด็กจะหันไปเล่นอย่างอื่นแทน

2) การเล่นแบบสมมุติ การเล่นชนิดนี้เป็นการเล่นกับวัตถุ หรือสถานการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยสมมุติเป็นสิ่งที่เด็กชอบ การเล่นสมมุติจัดเป็นการเล่นที่ต้องใช้ภาษาและ แสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาด้วยการเล่นชนิดนี้ เด็กจะได้เรียนรู้จากเด็กที่โตกว่าได้มากขึ้น โดยเฉพาะกับพี่น้องของตนเอง ในเด็กกลุ่มที่มีอายุแตกต่างกัน เด็กจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน มากกว่าในระดับอายุเดียวกัน หรือเพศเดียวกัน เพราะเด็กจะได้เรียนรู้จากเด็กที่อายุมากกว่าใน กลุ่มนั้น การเล่นสมมุติของเด็กในระยะนี้จะแสดงถึงหน้าที่ต่างๆ ในชีวิตของเด็กต่อไป เด็กคนใดที่

มีความซับซ้อนใจมากก็จะยิ่งชอบเล่นแบบสมมุติมากขึ้น หรือเด็กที่ปรับตัวไม่ได้ก็จะชอบเล่นสมมุติมากกว่าเด็กที่ปรับตัวได้ดี

แบบแผนของการเล่นแบบสมมุติเป็นไปตามพัฒนาการของเด็ก มีผู้สังเกตเด็กอายุต่ำกว่า 3 ขวบ สนใจที่จะตั้งชื่อคน เช่น ชื่อตุ๊กตา หรือสิ่งของอื่นๆ นอกจากนั้นเด็กยังสมมุติว่าตนเองได้กระทำการต่างๆ เช่น จับแก้วเปล่าขึ้นมาเติมน้ำและสมมุติตนเองได้เติมน้ำ เป็นต้น การเล่นเกมทุกชนิดในขณะนี้เด็กจะใช้วัสดุเกือบทุกชนิดที่อยู่ใกล้ตัว แต่ภายหลัง 3 ขวบ การเล่นเกมจะรวมการนึกคิดอย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามาด้วย และการใช้วัตถุต่างๆ ก็เริ่มชัดเจนขึ้น

3) การเล่นเกมสร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเล่นของเด็ก เมื่อเด็กอายุ 5-6 ขวบ เด็กจะเล่นเกมสร้างสรรค์ได้โดยบังเอิญ เช่น เด็กนำวัตถุมาประกอบกันเป็นรูปร่างต่างๆ และบางครั้งบังเอิญคล้ายกับวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เด็กรู้สึกดีใจในความสำเร็จของตนเองมาก เป็นต้น ตั้งแต่อายุ 6 ขวบเป็นต้นมาเด็กมักใช้สิ่งของต่างๆ สำหรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ตามที่เด็กชอบ แต่เมื่ออายุมากขึ้นเด็กจะรู้จักแยกแยะของจริงและของที่อยู่ในจินตนาการได้ การเล่นเกมสมมุติก็จะน้อยลงและจะหันมาเล่นเกมสร้างสรรค์มากขึ้น เด็กแต่ละคนจะมีความสามารถเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ต่างๆ กันอย่างเห็นได้ชัด

4) การรวบรวมสิ่งของ เมื่อเด็กอายุประมาณ 3 ขวบ เด็กจะต้องการเก็บรวบรวมสิ่งของที่เด็กชอบมั่นว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่ให้คุณค่านัก และเมื่อรวบรวมของอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ได้แล้วบางครั้งเด็กจะลืมหรือไม่ค่อยสนใจในสิ่งนั้นมากเช่นเดิม โดยปกติแล้วสิ่งของที่เด็กเก็บรวบรวมได้มักจะเก็บรวบรวมไว้ในกระเป๋าสีหรือกระเป๋ากางเกง เด็กอาจจะหาที่ซ่อนของตนเองแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ ในระยะแรกเด็กจะเก็บรวบรวมสิ่งที่ตนสนใจก่อน แต่ภายหลังเด็กจะเลือกเก็บเฉพาะสิ่งที่ตนสนใจมากที่สุดเท่านั้น และส่วนมากนั้นเด็กชายทุกๆ ระดับอายุจะเก็บรวบรวมสิ่งของมากกว่าเด็กหญิง

5) การเล่นเกมและการแข่งขัน เด็กจะเริ่มเล่นเกมต่างๆ กับแม่ของตนก่อน เกมที่เด็กเล่นส่วนมากชอบเล่นกันเสมอ ได้แก่ เล่นซ่อนหา เล่นกับกระจกเงา ฯลฯ เมื่อเด็กเริ่มเดินได้ เด็กจะชอบเล่นซ่อนหา เมื่อเด็กอายุ 4-5 ปี เด็กจะเริ่มชอบเล่นกับเพื่อนบ้าน โดยไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น เด็กจำเอาอย่างการเล่นแบบผู้ใหญ่หรือเด็กที่โตกว่า ระยะนี้การเล่นของเด็กยังง่ายและเป็นระยะสั้นๆ กฎเกณฑ์ตั้งกันเองในขณะนั้น เช่น การเล่นซ่อนหา เล่นตำรวจจับผู้ร้าย เป็นต้น และเมื่อเด็กอายุ 5 ขวบ เด็กจะเล่นกีฬาจำพวกกระโดดไกล เตะฟุตบอล แต่เด็กจะเล่นกีฬาชนิดใดขึ้นอยู่กับพัฒนาการของกล้ามเนื้อ และพัฒนาการทางสติปัญญาด้วย

6) การอ่าน ในปีแรกของชีวิตเด็กจะชอบที่เป็นทำนอง เมื่อเด็กอายุได้ 2 ขวบ เด็กจะชอบดูรูปภาพในหนังสือทั้งรูปคนและรูปสัตว์ ในบางครั้งขณะที่เด็กดูรูปภาพ เด็กอาจจะเล่นเรื่องราวเกี่ยวกับภาพนั้นด้วยก็ได้ แม้ว่าเด็กจะไม่เข้าใจคำบางคำเด็กก็จะแสดงออกมาทางสีหน้า เมื่อมีผู้อ่านหนังสือให้ฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออยู่กับแม่ ประสบการณ์ในการอ่านของเด็กจะมีอิทธิพลต่อความสนใจในการอ่านเมื่อเด็กโตขึ้น โดยทั่วไปเด็กปฐมวัยจะชอบหนังสือเล่มเล็กๆ ที่จับถือได้ง่าย ภายในมีภาพและเรื่องสั้นๆ สำหรับอ่าน แต่เนื่องจากเด็กเลือกอ่านหนังสือตามใจชอบไม่ได้ เพราะเด็กอ่านตามที่ครูหรือแม่จัดหาให้ เด็กจึงมีขอบเขตจำกัดในการอ่าน อย่างไรก็ตามเด็กมักชอบอ่านหนังสือเกี่ยวกับบุคคลที่คุ้นเคย เช่น พ่อแม่ พี่น้อง ครู หรือเกี่ยวกับสัตว์ที่ชอบ และที่อยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเด็กพบเห็นอยู่เสมอ เช่น สุนัข นก และที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเด็กอาจพบเห็นอยู่เสมอ

7) ภาพยนตร์ การดูภาพยนตร์ไม่ว่าทางโทรทัศน์ จัดเป็นการเล่นอย่างหนึ่งของเด็กอายุ 5 ขวบ จะดูภาพยนตร์โดยไม่รู้ความหมายของการดูภาพยนตร์มากกว่าดูเพื่อความสนุกสนาน

8) วิทยุ การฟังวิทยุตั้งแต่ระยะที่เด็กทารกเริ่มรู้จักการฟังเพลงแล้ว แต่เด็กจะเริ่มสนใจฟังวิทยุอย่างจริงจังเมื่ออายุ 3 ปี

9) โทรทัศน์ เด็กมักใช้เวลาในการดูโทรทัศน์มากกว่าการเล่นชนิดอื่นๆ เด็กที่ยังไม่ได้เข้าโรงเรียนจะมีเวลาในการดูโทรทัศน์มากกว่าเด็กที่เข้าโรงเรียนแล้ว เพราะการดูเป็นการเล่นอย่างหนึ่งของเด็ก เด็กจะใช้เวลาในการดูโทรทัศน์มากที่สุดเมื่ออายุ 6 ปี และหลังจากนั้นจะเริ่มลดลงเนื่องจากเด็กมีเวลาน้อยลง และเริ่มจะสนใจในเกมการเล่นอย่างอื่นเพิ่มขึ้น

2.2.3 ความสำคัญของการเล่น

เพียเจต์ (ศิริพร เลิศพันธ์, 2548 หน้า 52-53) กล่าวว่าการเล่นมีความสำคัญต่อพัฒนาการทางสติปัญญาจากการเล่น เด็กจะสามารถแยกแยะสิ่งต่างๆ จากสิ่งเร้าได้ และขณะที่เด็กตอบสนองสิ่งเร้าเขาจะสามารถรับรู้สิ่งต่างๆ เข้าในสมอง เพียเจต์ยังได้พูดถึงการเล่นเอาไว้ 3 ประการดังนี้

- 1) บทบาทของการเล่น คือ การระบายอารมณ์
- 2) การเล่นช่วยให้เข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรม
- 3) การเล่นเป็นการเรียนรู้ทางสังคม

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเล่นเป็นกิจกรรมที่สำคัญสำหรับเด็ก เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน อันเป็นพื้นฐานสำหรับเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตของ

เด็ก และการเล่นเป็นการเปิดโอกาสในการเรียนรู้ของเด็กทั้งทางด้านการปรับตัว การยอมรับกฎ กติกา การยอมรับเพื่อน และเป็นกิจกรรมที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง

2.3 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก

2.3.1 ความหมายของการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก

สารานุกรมไทย เล่มที่ 23 (2553, [http:// guru.sanook.com/encyclopedia/](http://guru.sanook.com/encyclopedia/)) ได้ให้ความหมายของการละเล่นพื้นบ้าน ว่าหมายถึง การละเล่นที่แสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่มี อยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย เป็นกิจกรรมบันเทิงที่แฝงไว้ด้วยสัญลักษณ์ อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม และประเพณีสะท้อนวิถีชีวิตและความเชื่อของสังคมที่สืบ ทอดมาแต่โบราณ

อมรา กล้าเจริญ (2553, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของการละเล่นพื้นบ้านของ เด็ก ว่าหมายถึง การละเล่นของเด็กส่วนใหญ่จะมีรูปแบบการเล่นที่เรียบง่าย แต่มีจุดประสงค์ มุ่งเน้นให้ความบันเทิง ให้ความสนุกสนานเป็นหลัก การเล่นจะมีทั้งการเล่นเดี่ยว เล่นเป็นกลุ่ม เล่น เป็นฝ่ายและเป็นหมู่คณะ การเล่นแต่ละชนิดจะเล่นได้มีโอกาสที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความ พร้อมของผู้เล่น การเล่นบางชนิดต้องมีอุปกรณ์ประกอบ และสถานที่ที่เหมาะสมกับการละเล่น นั้นๆ การละเล่นของเด็กทุกชนิดจะมีผลต่อการพัฒนาการทางด้านต่างๆ ทั้งเป็นการส่งเสริมการ ออกกำลังกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมชุมชนแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ประวัติศาสตร์ไทยได้บันทึกไว้ว่า คนไทยมีการละเล่นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จาก ความในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กล่าวว่า "...ใครใคร่จักมักเล่น เล่นใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน..." (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 23, 2554, <http://guru.sanook.com/encyclopedia/>) และในสมัยอยุธยา ก็ได้กล่าวถึงการแสดงเรื่อง มโนห์รา ไว้ในบทละครครั้งกรุงเก่า ซึ่งกล่าวถึงการละเล่นในบทละครนั้น ได้แก่ ลิขิงหลักและปลาลงอวน

การละเล่นมีทั้งของเด็กและของผู้ใหญ่การเล่นของเด็กจะเริ่มตั้งแต่เป็น ทารกแบเบาะ จนกระทั่งเจริญวัย มีการเล่นง่ายๆ อยู่ภายในบ้านการเล่นสนุกนอกบ้าน และการเล่นที่ นำอุปกรณ์การเล่นมาจากวัสดุธรรมชาติ เป็นการเล่นที่มุ่งเพื่อการพัฒนาร่างกาย สมอง และจิตใจตาม วัยส่วนการเล่นของผู้ใหญ่ มีความซับซ้อนในวิธีการเล่นตามประเภทของการแสดง มีทั้งมุ่งแสดง เพื่อบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นพิธีกรรมการเฉลิมฉลอง เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ การ สมโภชในงานของพระศาสนา และการสังสรรค์สนุกสนานบันเทิงของชาวบ้าน เพื่อความรื่นเริงใน การชุมนุมกันเป็นหมู่คณะเมื่อร่วมกันทำงาน โดยเฉพาะการทำนา และเล่นเพื่อความครึกครื้นตาม ประเพณีเทศกาลตรุษสารทและยามว่างในฤดูกาล

การเล่นพื้นเมืองเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ทุกภาคของประเทศจะมีการเล่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะภาคหลายอย่างต่าง ๆ กัน นับตั้งแต่ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ภาคตะวันออก และภาคใต้ การเล่นเกือบทุกชนิดมักจะมีอุปกรณ์ที่เกื้อกูลกัน 3 อย่าง คือ ดนตรี เพลง และการฟ้อนรำ ซึ่งล้วนแต่มีพื้นฐานมาจากการเล่นพื้นบ้าน ผสมผสานกับอิทธิพลของหลวงหรือส่วนกลาง การเล่นหลายอย่างเล่นแพร่หลายกันอยู่ทั่วทุกภาค อาจผิดแปลกกันไปบ้างในส่วนปลีกย่อยของลีลาการรำ รำ สำเนียงของบทร้อง ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องบังคับการแสดงอาจไม่เหมือนกันทีเดียว แต่ในโครงสร้างหลักอันเป็นองค์ประกอบของการเล่น จะแสดงลักษณะของความเป็นพื้นบ้านพื้นเมือง และมีวิวัฒนาการต่อเนื่องกันตามยุคสมัย สามารถจำแนกลักษณะของการเล่นพื้นเมืองได้เป็นประเภท ดังนี้

1) การเล่นเพลงและระบำรำฟ้อน เพลง คู่กับ ระบำรำฟ้อน การเล่นแต่โบราณที่กล่าวไว้ในเอกสารเก่าหลายอย่างได้สูญหายไป ที่ไม่ทราบวิธีการเล่นก็มีจำนวนไม่น้อย เนื่องจากในสมัยก่อนบ้านเมืองมี ประชากรน้อย ความต้องการทางเศรษฐกิจไม่เร่งรัดชวนขาย เช่นในปัจจุบัน ราษฎรมีเวลาประกอบกิจกรรมทั้งการบุญและการพบปะสังสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลในการทำงานของกันและกันภายในท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่ ประเพณีและวัฒนธรรมในสังคมได้สร้างมรดกทางวัฒนธรรมไว้หลายรูปแบบ ทั้งการร้อง การรำ การเล่นเพลง เมื่อบ้านเมืองมีความเจริญขึ้นตามยุคสมัย ประชากรเพิ่มมากขึ้นความจำเป็นด้านการครองชีพมีส่วนทำให้สังคมชนบทต้องว่าง เว้น การสร้างงานด้านวัฒนธรรมการเล่นพื้นเมืองหลายอย่างจึงสูญหายไปโดยไม่ มีการสืบต่อการเล่นเพลงส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นเพลงปฏิพากย์ คือ ร้องเกี่ยวพาราสีโต้ตอบด้วยวาทะโวหารระหว่างหญิงชาย ส่วนระบำ รำฟ้อน จะเป็นการรำรำตามศิลปะของแต่ละท้องถิ่น ถือว่าเป็นนาฏศิลป์พื้นเมือง จึงนิยมเล่นหรือแสดงกันในท้องถิ่น ในภาษาไทยมีคำว่า "รำบำ" หรือ "ระบำ" มักจะเป็นการรำรำทั่วไป ส่วน "ฟ้อน" จะใช้เฉพาะในภาคเหนือ การเล่นภาคกลางและภาคตะวันออก ได้แก่ การเล่นที่เกี่ยวข้องกับการทำนา การเล่นในเทศกาลงานบุญ ตรุษ สงกรานต์ และการเล่นในฤดูน้ำหลาก มักเรียนการเล่นพื้นเมืองประเภทนี้ว่าเป็น "การเล่นเพลง" การเล่นเพลงที่เกี่ยวข้องกับการทำนาก็จะเป็นการเล่นตามขั้นตอนการเก็บเกี่ยว ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงนา เพลงสงพางหรือพานพาง เพลงสงคอดำพวน เพลงเต็นกำรำเคียว เพลงรำเคียว เพลงชักกระดาน เพลงพาดควาย เมื่อหมดฤดูทำนาก็มักจะเล่นเพลงปฏิพากย์ ได้แก่ เพลงฉ่อย เพลงเรือ เพลงปรบไก่ เพลงชาวไร่หรือ ระบำชาวไร่ เพลงพวงมาลัย เพลงอีแซว เพลงลำตัด เพลงเหย่อย เพลงยั่ว เพลงหน้าผา เพลงจาก เพลงทรงเครื่อง เพลงเทพทองเพลงไก่อุปา

ยังมีเพลงเบ็ดเตล็ดอื่นๆ ที่ไม่ระบุว่าเล่นเวลาใด ได้แก่ เพลงพิชฐาน เพลง คล้องช้าง เพลงร่อยพรรษา เพลงขอทาน เพลงโหม่งเจ้ากรรมซึ่งแตกออกเป็นเพลงย่อยอีกหลาย เพลงคือ เพลงรำ เพลงนกยูง เพลงนกแก้ว เพลงนกอีแซว เพลงจ๋อนโบท เพลงแม่นางเฮ้ย เพลงชิง ไล่เกลือ เพลงมะม่วงวัดเขา เพลงที่กล่าวมานี้ปัจจุบันจะล้าสมัยและสูญหายไปแล้วเป็นส่วนใหญ่

(1) การละเล่นภาคเหนือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการฟ้อนต่างๆ ศิลปะการฟ้อนใน ภาคเหนือ จะมีดนตรีพื้นบ้านประกอบ ซึ่งอาจมีท่วงทำนองเป็นเพลงบรรเลงล้วน หรือเป็นเพลงที่มี การขับร้องประกอบร่วมด้วย การฟ้อนของภาคเหนือแต่ก่อนมิได้มุ่งถึงการบันเทิง แต่เกิดจาก พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อทางประเพณีในการบูชาผีปู่ย่าตายาย ผีบรรพบุรุษ เป็นหลัก การฟ้อนได้วิวัฒนาการไปตามยุค มาเป็นการฟ้อนอีกหลายอย่าง นอกจากนั้น ยังมีการเล่นกลอง สะบัดชัยการรำรำ ตบมะผาบ ฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง หรือเซิ้ง ซึ่งมักจะมีดนตรี และมีกลองเป็นหลัก เข้าประกอบจังหวะ

ทั้งนี้ อมรา กล้าเจริญ (2553 หน้า 64-65) ระบุว่าการเล่นของเด็ก ภาคเหนือมีอยู่มากมายที่มีเล่นเหมือนกันคล้ายคลึงกัน หรืออาจแตกต่างกันไปบ้างตามแต่ละ ท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ ของภาคเหนือ จากหนังสือการเล่นพื้นบ้านล้านนา และหนังสือ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาของจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือ รวบรวมการเล่นของเด็กได้ประมาณ 60 ชนิด ได้แก่ 1) กงจักร 2) ก้นหอย 3) กระโดดเชือก 4) กระโดดเท้า 5) กวางต๋อ (ชนกวาง) 6) ก่องขี้หมา 7) กล่อมถบ 8) กำทาย 9) ไก่ชนมะม่วง 10) ไกล้องซ้อง 11) ขี่ม้าส่งเมือง 12) แข่งรถม้า 13) คง 14) จักหลุม 15) จีเจียบ 16) ตาล่อง 17) วงล้อ 18) แนด 19) บักคั้งคั้ง 20) บ่ากอนข้ามแดน 21) บ่ากองไซ 22) บ่าช่างแม้ว 23) บ่าข้าวไว 24) บ่าขี้บ่าทราย 25) บ่าบ่าจ๋ม 26) บ่าบ่าตาแสง 27) ปัดอซัง 28) ปีนก้านกล้วย 29) ผัดหม้อข้าวหุง 30) โพงพาง 31) มนหม้อซาง 32) มะไข่เต่า 33) ม้าก้านกล้วย 34) ม้าชกคอก 35) เม็ดละหุ่งชนกัน 36) มอญซ่อนผ้า 37) ไม้โก่งเก้ง 38) ยู้ล้อ 39) ยู้สาว 40) โยนกระเบื้อง 41) รถม้าชาวเสียม 42) ลับลัดตีกะโหล่ง 43) ลูไข่เต่า 44) ลูกแก้ว 45) ลูกหิน 46) ไล่จับแปดออก 47) วึ่งเปี้ยว 48) ลิกกะโหล่ง (เดินกะลา) 49) ลิกจุงจา 50) ลีซอ 51) เสือไล่วัว 52) หนึ่งสามเหลี่ยม 53) หมากรับ 54) หมากรับไม้ 55) หมากรับลูก 56) อั้งอั้งต๋อ (ชนด้วยขี้ควาย) 57) อีต๋า 58) อีตัก 59) อุ่มลี้ 60) เอ็ดสะไพ

(2) การละเล่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ภาคอีสาน ประกอบด้วย ๑๖ จังหวัด นอกจากชาวไทยแล้วยังมีชาวพื้นเมืองที่มีเชื้อสายเขมร เชื้อสายญไทหรือ

ผู้ไทย ลาว กูย แสก โห่ง ฯลฯ การละเล่นพื้นเมืองจึงมีหลายประเภท เช่น แสกเต็นสาก ฟ้อนภูไท กันตรึม จำแคนหมอลำ จำโพน

(3) การละเล่นภาคใต้ ได้แก่ เพลงเรือ เพลงลา เพลงคำดัก คำบอก แปะบพ การสวดมาลัย เล่นมหาชาติทรงเครื่องหนังตะลุง โนราชาตรี ลิเกป่า รองเง็ง

2) การเล่นเข้าผี

การเล่นเข้าผี คือ การเชิญวิญญาณสิ่งประหลาดจะให้มาเข้าทรงผู้ใดผู้หนึ่ง ให้เป็นสื่อเพื่อความสุขสนุกรื่นเริง ในรูปแบบต่างๆ เล่นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ หญิงและชาย มักเล่นในเทศกาลสงกรานต์ แต่ละภาคมีการละเล่นต่างๆ กัน

(1) ภาคกลาง ได้แก่ การเล่นแม่ศรี ลิงลม ผีกะลา ผีนางกวัก ฯลฯ

(2) ภาคใต้ เรียกการเข้าผีว่า การเล่นเชื้อ ได้แก่ เชิญผีช้าง ผีหงส์ ผีมดแดง เป็นต้น

(3) ภาคเหนือ เป็นการพ่อนเชิญผีเรือน ผีปู่ย่าตายาย มาเช่นไหว้ตามประเพณี ส่วนการเล่นผีที่เรียกว่า นายแดง คือการเล่นแม่ศรีอย่างภาคกลาง

(4) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน เชิญผีปู่ย่าตายายมาเช่นไหว้เช่นเดียว กับภาคเหนือ

3) การกีฬาและนันทนาการ

เล่นกันทั่วทุกภาค ได้แก่ มวยไทย กระบี่กระบอง ว้าว ตะกร้อ วึ่งเปี้ยว สะบ้า หมากรูก วึ่งวัวคน แข่งเรือ ชักเย่อ ชนวัว

2.3.2 ประเภทของการละเล่นพื้นบ้าน

เนื่องจากการละเล่นของไทยเรานั้นมีมากมายจนนับไม่ถ้วน (กรมพลศึกษา รวบรวมไว้ได้ถึง 1,200 ชนิด) แต่พอจะแบ่งคร่าวๆ ได้เป็น 2 ประเภท ใหญ่ๆ คือ การละเล่นกลางแจ้งและการละเล่นในร่ม ซึ่งในแต่ละประเภทก็ยังแบ่งย่อยอีกเป็นการละเล่นที่มีบทร้องประกอบ กับที่ไม่มีบทร้องประกอบ (เมืองโบราณ, 2553, <http://www.muangboranjournal.com/modules.php?name=News&file=article&sid=778>.)

1) การละเล่นกลางแจ้งที่มีบทร้องประกอบ ได้แก่ โพงพาง เสือไล่หนู อ้ายเข้าอ้ายโขง ซ่อนหาหรือโป้งแปะ เอาเถิด มอญซ่อนผ้า รีรีข้าวสาร ที่มีคำได้ตอบ เช่น งูกินหาง แม่นาคพระโขนง มะลิอกก็อกแก็ก เขย่งแก้งกอย ที่ไม่มีบทร้องประกอบ ได้แก่ ล้อต๊อก หยอดหลุม บ้อหุ่น ลูกดิ่ง ลูกข่าง ลูกหิน เตยหรือตาล่อง ข้าวหลามตัด วัวกระทิง ลูกช่วง ห่วงยาง เสือข้ามห้วยเคียว เสือข้ามห้วยหมู ตีจับ ตะละหุ่น ตาเขย่ง ยิงหนังสะตึก ปลาหมอบ ตกกะทะ ตีลูกล้อ การเล่นว้าว กระโดดเชือก

เดี่ยว กระโดดเชือกคู่ กระโดดเชือกหมู่ ร่อนรูป หลุมเมือง ทอดกะทะ หรือหมუნาพิกา ซี่ม้าส่งเมือง กาปักไข่ ดีโป่ง ชักคะเย่อ โปลิตจับขโมย สะบ้า เสือกันวัว ซี่ม้าก้านกล้วย กระดานกระดก วังสามขา วังสวมกระสอบ วังท่น ยังเป็นก้านกล้วย การละเล่นในร่มที่มีบทร้องประกอบ ได้แก่ ขี่ตุ๊กกลางนา ชักส้าว โยกเยก แมงมุม จับปูดำ ขยำปูนา จีจ่อเจี๊ยะ เด็กเอ๋ยพาย จ้าจี้

2) การละเล่นกลางแจ้งที่ไม่มีบทร้องประกอบ ได้แก่ ตีตมเม็ดมะขามลงหลุม อีซิด อีเขียน อีตัก เสือกตักถึง เสือกันวัว หมากกินอิม สีสอ หมากเก็บ หมากตะเกียบ บั่นแปะ หัวก้อย กำทาย ทายใบสน ตีไก่ เป่ากบ ตีตบแผละ กัดปลา นาฬิกาทางมะพร้าว กงจักร ต่อบ้าน พับกระดาษ ฝนรูป จู๋นางเจ้าห้อง การเล่นเลียนแบบผู้ใหญ่เช่นเล่นเป็นพ่อเป็นแม่ เล่นแต่งงาน เล่นหม้อข้าวหม้อแกง แคะขนมครกเล่นขายของ เล่นเข้าทรง ทายคำปริศนา นอกจากนั้นยังมี ทบร้องเล่น เช่น จันทร้อย จันทรเจ้า ขอข้าวขอแกงแกง.... และบท ล้อเลียน เช่น ผมจุก คลุก น้ำปลา เห็นขี้หมานั่งไหว้กระจิ่งห่อง เป็นต้น การละเล่นที่เล่นกลางแจ้งหรือในร่มก็ได้ที่ไม่มีบทร้อง ได้แก่ ลิงชิงหลัก ขายแดงโม แก้อีคนตรี แข่งเรือคน ดมดอกไม้ปิดตาตีหม้อ ปิดตาต่อหาง โสเภณี เป่ายิงดูบ

2.3.3 คุณค่าของการละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นของไทย เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านเท่าๆ กันกับการละเล่นของชาติอื่น ความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั้นๆ มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และเนื่องจากเป็นการ "เล่น" ซึ่งผู้ใหญ่บางคนอาจไม่เห็นคุณค่า นอกจากเห็นว่าเป็นแค่เพียงความสนุกสนานของเด็กๆ หน้าที่การละเล่นบางอย่างยังเห็นว่าเป็นอันตราย และเป็นการบ่มเพาะนิสัยการพนันอีก เช่น ทอยกอง หว่านหาคะมอง วิเคราะห์กันอย่างจริงจังแล้ว คุณค่าของการละเล่นของไทยเรานี้มีนับเอนกอนันต์ ดังจะว่าไปตามหัวข้อต่อไป (คลังปัญญาไทย, 2553, <http://www.panyathai.or.th/>.)

1) ประโยชน์ทางกาย อันได้จากการออกกำลังกายทั้งกลางแจ้งและในร่ม เริ่มตั้งแต่เด็กเล็กๆ เล่น "จับปูดำ ขยำปูนา" หรือ "โยกเยกเอ๋ย น้ำท่วมเมฆ" เด็กก็จะได้หัดใช้กล้ามเนื้อต่างๆ ในตัวพร้อมกับทำให้เข้ากับจังหวะ พอโตขึ้นมาหน่อยก็จะชอบเล่นกลางแจ้งกับเด็กคนอื่น ๆ เป็นกลุ่มเล็กบ้างใหญ่บ้าง เช่น ซี่ม้าก้านกล้วย ตาเข่ง ตีลูกล่อ วังเปี้ยว ซี่ม้าส่งเมือง ตีจับเตย ฯลฯ การละเล่นบางอย่างมีบทร้องประกอบทำให้สนุกสนานครึกครื้นเข้าไปอีก อย่าง วิธีข้าวสาร โพงพาง มอญซ่อนผ้า อ้ายเข้ อ้ายโง่ ภูกินหางนอกจากจะได้ออกกำลังกายแล้วยังได้ฝึกความว่องไว ฝึกความสัมพันธ์ของการแก่งจังหวะแขนเท้า เช่น กาปักไข่ ได้ฝึกการใช้ทักษะทางตาและมือ ในการเล็งกระยะ เช่น การเล่นเกมหิน ทอยกอง

2) ฝึกความสังเกต ไหวพริบ และการใช้เชาวน์ปัญญา จากการละเล่นหลายชนิดที่ต้องชิงไหวชิงพริบกันระหว่างการต่อสู้ เช่นการเล่นกาปักไข่ ผู้ขโมยจะหลอกล่อชิงไหวชิงพริบกับเจ้าของไข่ ซึ่งต้องคอยระวัง คาดคะเนไม่ให้ใครมาขโมยไข่ไปได้ หรือการเล่นแนดบกของทางเหนือ ผู้เล่นจะรู้สึกสนุกกับ การล่อหลอกแนดให้มาแตะแล้วตัวเองต้องไวพอที่จะวิ่งเข้าวงก่อนการเล่นเตยหรือ ต่อล่องคนล่องก็จะหลอกล่อให้ผู้กันเผลอ เพื่อให้ฝ่ายตนไปได้และผู้กันก็ต้องคอยสังเกตให้ดีว่า ใครจะเป็นคนผ่านไป

3) ฝึกวินัยและการเคารพต่อกติกา การละเล่นทุกอย่างมีกฎในตัวของมันเอง ซึ่งก็มาจากพวกเด็กนั่นเองเป็นคนช่วยกันกำหนดตกลงกันขึ้นมา การเล่นจึงดำเนินไปได้ โดยจะเห็นได้จากก่อนเล่นก็จะมีกำจับไม้สั้นไม้ยาว เป่ายิงฉุบ จุ่มจะหลี่ (ของทางเหนือ คล้ายๆ จ๋อจีเจียบ) หรือ ฉู่ฉี่ (เป่ายิงฉุบของทางภาคใต้ มีปืน น้ำ ก้อนอิฐ แก้ว (น้ำ) หากใครไม่ทำตามกติกา ก็จะเข้ากลุ่มเล่นกับเพื่อน ๆ ไม่ได้ เป็นการฝึกการปรับตัวเข้ากับคนอื่นโดยปริยาย

4) ฝึกความอดทน เช่น ชีม้าส่งเมือง ผู้แพ้จะต้องถูกขี่หลังไปไหนๆ ก็ได้ บางคนตัวเล็กถูกคนตัวใหญ่ขี่ก็ต้องยอม ถ้าไม่ทนก็เล่นกันไม่ได้ หรือเสื่อข้ามห้วย คนเป็น "ห้วย" ต้องอดทนทำท่าหลายอย่างให้ผู้เป็น "เสื่อ" ข้าม บางครั้งต้องเป็น "ห้วย" อยู่นาน เพราะไม่มีเสื่อตัวใดตาย หรือหา "เสื่อ" ข้ามได้หมด "ห้วย" ก็ถูกลงโทษ ถูก "เสื่อ" หามไปทิ้งแล้ววิ่งหนี "ห้วย"

5) ฝึกความสามัคคีในคณะ อย่างเช่น ตีจับในขณะที่ผู้เล่นของฝ่ายหนึ่งเข้าไป "ตี" เพื่อให้ถูกตัวผู้เล่นอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วจะได้วิ่งกลับฝ่ายของตน โดยไม่ถูกจับเป็นเชลยนั้น ผู้เล่นอีกฝ่ายต้องพร้อมใจกันพยายามจับผู้เข้ามา "ตี" ไว้อย่าให้หลุดมือ เพราะถ้าหลุดกลับไปฝ่ายของตน ผู้เล่นอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องกลับไป เป็นเชลยทั้งกลุ่ม หรืออย่างชักคะเย่อ ผู้เล่นของแต่ละฝ่ายต้องพร้อมใจกันออกแรงกันสุดฤทธิ์สุดเดช เพื่อให้เครื่องหมายที่กึ่งกลางของเชือกเข้าไปอยู่ฝ่ายตน

6) ฝึกความซื่อสัตย์ ผู้เล่นเป็นคนหาต้องผิตตาให้มืดในขณะที่คนอื่นๆ วิ่งไปซ่อน อย่างคำร้องประกอบการเล่นชนิดนี้ว่า "ปิดตาไม่มีด สารพิษเข้าตา พ่อแม่ทำนา ได้ข้าวเม็ดเดียว" หรือหากเก็บอีตัก ถ้ามือของผู้เล่นไปแตะถูกก้อนหินหรือเม็ดผลไม้ก็ต้องยอม "ตาย" ให้คนอื่นเล่นต่อ แม้ว่าคนอื่นจะไม่เห็นด้วยก็ตาม

7) ฝึกความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามกติกาไม่ว่าจะเป็นการเล่นอะไร ถือว่าเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อผู้เล่น เช่นเล่นหมอนาฬิกา ผู้เล่นทุกคนต้องจับมือกันให้แน่น แล้วหายใจเข้า-ออก คนยืนสลับต้องจับมือคนหนึ่งให้แน่นๆ แล้ววิ่งรอบๆ เป็นวงกลมเหมือนนาฬิกา ทุกคนจึงต้องรับผิดชอบต่อจับมือหรือยืนทำให้มัน จึงจะหมุนได้สนุก

จากข้อมูลข้างต้น ผนวก ไปชะกฤษณะ (เมืองโบราณ, 2553, <http://www.muangboranjournall.com/modules.php?name=News&file=article&sid=778>) ผู้ก่อตั้งโครงการ เผยแพร่เอกลักษณ์ไทย สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นท่านผู้หนึ่งที่ทำการวิจัยและรวบรวมการเล่นของเด็กภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กรุณาให้ทัศนะถึงเรื่องนี้ว่า

ประโยชน์ของการเล่นไม่ใช่แค่ให้เติบโตแข็งแรง ยังให้ความรับผิดชอบ การรักษาระเบียบวินัย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เรากำลังไขว่คว้าหากันอยู่ การเล่นจะทำให้เกิดความเคารพกติกา รู้แพ้ รู้ชนะ ฝึกจิตใจให้เป็นคนดี และได้หัดภาษาไทยด้วย การเล่นของเด็กไทยโบราณก็นำมาใช้ได้ดีกับเด็กยุคนี้ เพราะมันเล่นที่ไหนก็ได้ ไม่ต้องใช้ที่กว้างก็ได้ วัสดุการเล่นก็ใช้ตามท้องถิ่นได้สบาย แต่การเล่นบางอย่างที่มีการพนันด้วยก็ไม่ได้สวยงาม โยนหลุม ทอยกอง หรือยิงหนังสติ๊ก มันก็อันตราย ต้องระวัง เด็กวัยรุ่นสมัยนี้ไปเล่นเพลง เล่นเทปกันหมด นอนฟังในห้อง ไม่ค่อยจะไปไหน แล้วยังทีวี วิดีโอ พ่อแม่ก็ปรนเปรอให้ เลยไม่รู้จักรับประทานไปเพลิดเพลินกับเสียงแสงสีเสียงหมด ความจริงการเล่นกลางแจ้งมีประโยชน์มาก เพราะได้อากาศบริสุทธิ์ อวัยวะต่างๆ มีการเคลื่อนไหว เติบโต ผู้ใหญ่ก็เล่นได้

อีกทัศนะหนึ่งจาก จรวยพร ธรณินทร์ (เมืองโบราณ, 2553, <http://www.muangboranjournall.com/modules.php?name=News&file=article&sid=778>) ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านพลศึกษา กรมพลศึกษากระทรวงศึกษาธิการว่า

ในหลักสูตรชั้นประถมมีการละเล่นคละกันทั้งไทย และที่ดัดแปลงจากต่างประเทศของไทยก็มีตั้งแต่ วิ่งวัว เป็นต้น แต่จะไม่ใช่รูปแบบที่เป็นทางการ มีเพื่อให้เด็กสนุกได้ ออกกำลังกาย และเพื่ออนุรักษ์การเล่นของเก่าให้คงอยู่ สาเหตุที่การเล่นของไทยเสื่อมความนิยมไปก็เนื่องมา จากการมีกีฬาสากลเข้ามาเล่นกันมาก และมีการส่งเสริมการแข่งขันจนเป็นที่แพร่หลายกว่า บ้านเมืองเจริญขึ้น คนต้องต่อสู้กับเศรษฐกิจโอกาสที่จะเล่นก็น้อยลงไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบใน การอนุรักษ์เรื่องนี้โดยตรง... หากมีการอนุรักษ์เป็นประเพณีท้องถิ่นก็จะอยู่ได้ถาวร การเล่นของไทยเป็นสิ่งที่สะท้อนความ

เป็นไทย ถ้าไม่มีการเล่นกันต่อไปมันก็จะสูญ ถ้าไม่มีการกระตุ้น สนับสนุน ต่อไปก็จะ
ไม่เหลือ เราต้องช่วยกันคิดว่าทำอย่างไรมันจึงจะแพร่หลาย

ตอนที่ 3 แนวคิดและหลักการจากภูมิปัญญาชาวบ้านของภาคเหนือตอนล่าง

3.1 ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย
ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ
ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องราวการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยง
สัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือการเกษตร (ภูมิปัญญาไทย, 2554, <http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php/>)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น
ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพ
บุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และ
เปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต
ดั้งเดิมของชาวบ้านในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมี
ความสัมพันธ์กัน การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและ
ประเพณี ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน
คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุล
ที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้ายทำลายกัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ชุมชนดั้งเดิม
จึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำตักเตือน ตัดสิน และ
ลงโทษหากมีการละเมิด ชาวบ้านเคารพธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา ข้าว แดด ลม ฝน โลก
และจักรวาล ชาวบ้านเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว
ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นพื้นความรู้ความสามารถที่ได้รับการสั่งสมถ่ายทอดกันมา และ
นำมาปรับใช้รวมกับความรู้ ประสบการณ์ของตนเอง ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของชาวบ้านในท้องถิ่น

3.2 ประโยชน์ของภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอด
มาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน (บ้านมหา
ดอทคอม, 2554, <http://www.baanmaha.com/community/ภูมิปัญญาท้องถิ่น/>) ดังนี้

3.2.1 การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่มีค่าไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ ทัศนกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

3.2.2 การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่มีค่าที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่นการรื้อฟื้นดนตรีไทย

3.2.3 การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

3.2.4 การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเชื่ออาทิวที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันทำมาหากิน การร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้ นั้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์ วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับผู้ล่วงลับไปแล้ว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับธรรมชาติ ความรู้เรื่องทำมาหากินมีอยู่มาก เช่นการทำไร่ทำนา การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การจับปลา จับสัตว์ การผ้า ทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ซึ่งมีลวดลายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความคิดของชาวบ้าน การทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้และหิน ซึ่งจะพบได้จากโบราณสถานในพิพิธภัณฑ์ต่างๆ

3.3 การรักษาสมดุลในการดำเนินชีวิตประจำวัน (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2554, <http://guru.sanook.com/encyclopedia>) มีดังนี้

3.3.1 ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชนความสัมพันธ์ที่ดี มีหลักเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนมา เช่น ลูกควรปฏิบัติอย่างไรกับพ่อแม่ กับญาติพี่น้อง กับผู้สูงอายุ คนเฒ่าคนแก่ กับเพื่อนบ้านพ่อแม่ควรเลี้ยงดูลูกอย่างไร ความเชื่ออาทิวต่อกันและกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะในยามทุกข์ยากหรือมีปัญหา ใคร มีความสามารถพิเศษก็ใช้

ความสามารถนั้นช่วยเหลือผู้อื่น เช่น บางคนเป็นหมอยา ก็ช่วยดูแลรักษาคนเจ็บป่วยไม่สบายโดยไม่คิดค่ารักษา มีแต่เพียงการยกครูหรือการรำลึกถึงครูบาอาจารย์ที่ประสาธิตามาให้เท่านั้น หมอยาต้องทำมาหากินโดยการทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์เหมือนกับชาวบ้านอื่นๆ บางคนมีความสามารถพิเศษด้านการทำมาหากิน ก็ช่วยสอนลูกหลานให้มีวิชาไปด้วย

3.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในครอบครัวในชุมชน มีกฎเกณฑ์เป็นข้อปฏิบัติและข้อห้ามอย่างชัดเจน มีการแสดงออกทางประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ เช่น การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

3.3.3 ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ผู้คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน ตั้งแต่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่พัฒนาก้าวหน้าเหมือนทุกวันนี้ ยังไม่มีระบบการค้าแบบสมัยใหม่ ไม่มีตลาด คนไปจับปลาล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารไปวันๆ ตัดไม้เพื่อสร้างบ้านและใช้สอยตามความ จำเป็นเท่านั้น ไม่ได้ทำเพื่อการค้า ชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของในธรรมชาติ ไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนต้นที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา

3.4 ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

3.4.1 ด้านภาษาและวรรณกรรม ภูมิปัญญาที่ปรากฏในผลงานสร้างสรรค์ด้านภาษาและสำนวนไทย เช่น คำผญา คำสอน ความเชื่อ ปริศนาคำทาย และ บทเพลงพื้นบ้าน เช่น เพลงแหล่ เพลงกล่อมเด็ก เพลงข่อย กลอนลำ เพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว ฯลฯ

3.4.2 ความคิดและการแสดงออก เพื่อเข้าใจภูมิปัญญาชาวบ้าน จำเป็น ต้องเข้าใจความคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับโลก หรือที่เรียกว่า โลกทัศน์ และเกี่ยวกับชีวิต หรือที่เรียกว่า ชีวิตทัศน์ สิ่งเหล่านี้เป็นนามธรรมอันเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับการแสดงออกในลักษณะต่างๆ ที่เป็นรูปธรรม

แนวคิดเรื่องความสมดุลของชีวิต เป็นแนวคิด พื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน การแพทย์แผนไทยหรือที่เคยเรียกกันว่า การแพทย์แผนโบราณ นั้น มีหลักการว่า คนมีสุขภาพดีเมื่อร่างกายมีความสมดุลระหว่างธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ คนเจ็บไข้ได้ป่วยเพราะธาตุขาดความสมดุล จะ มีการปรับธาตุ โดยใช้ยาสมุนไพรหรือวิธีการอื่นๆ คนเป็นไข้ตัวร้อน หมอยาพื้นบ้านจะให้ยาเย็นเพื่อลดไข้ เป็นต้น

3.4.3 ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม การอยู่ร่วมกันในชุมชนดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องไม่กี่ตระกูล ซึ่งได้อพยพ ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ หรือสืบทอดบรรพบุรุษจนนับญาติกันได้ทั้งชุมชน มีคนเฒ่าคนแก่ที่ชาวบ้าน เคารพนับถือเป็นผู้นำ หน้าที่ของผู้เฒ่าไม่ใช่

การ สั่ง แต่เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา มีความแม่นยำในกฎระเบียบประเพณีการดำเนินชีวิต ตัดสิน
 โกล่เกลี่ยหากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น"ผิดผี" คือ ผีของบรรพบุรุษ ผู้
 ซึ่งได้สร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ไว้ เช่น กรณีที่ชายหนุ่มถูกเนื้อ ต้องตัวหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน เป็นต้น
 หากเกิด การผิดผีขึ้นมา ก็ต้องมีพิธีกรรมขอขมา โดยมี คนเฒ่าคนแก่เป็นตัวแทนของบรรพบุรุษ มี
 การ ว่ากล่าวสั่งสอนและขุดเซยการทำผิดนั้นตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้ ชาวบ้านอยู่อย่างพึ่งพาอาศัย
 กัน ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามเกิดอุบัติเหตุเภทภัย ยามที่โจร ขโมยวัวควายข้าวของ การช่วยเหลือกัน
 ทำงาน ที่เรียกกันว่า การลงแขก ทั้งร่างกายแรงใจ ที่มีอยู่ก็จะแบ่งปันช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน
 การ แลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหารการกิน และอื่นๆ จึงเกี่ยวข้องกับวิถีของชุมชน ชาวบ้าน
 ช่วยกัน เก็บเกี่ยวข้าว สร้างบ้าน หรืองานอื่นที่ต้องการ คนมากมาย เพื่อจะได้เสร็จโดยเร็ว ไม่มีการ
 จ้าง กรณีตัวอย่างจากการปลูกข้าวของชาวบ้านถ้าปีหนึ่งชาวนาปลูกข้าวได้ดี ผลผลิตที่ได้จะ
 ใช้เพื่อการบริโภคในครอบครัว ทำบุญที่วัด เพื่อแผ้วให้พี่น้องที่ขาดแคลน แลกของ และเก็บ ไว้เพื่อ
 ว่าปีหน้าฝนอาจแล้ง น้ำอาจท่วม ผลผลิตอาจไม่ดี ในชุมชนต่างๆ จะมีผู้มีความรู้ความสามารถ
 หลากหลาย บางคนเก่งทางการรักษาโรค บางคนทางการเพาะปลูกพืช บางคนทางการเลี้ยง สัตว์
 บางคนทางด้านดนตรีการละเล่น บางคน เก่งทางด้านพิธีกรรม คนเหล่านี้ต่างก็ใช้ความ
 สามารถเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยไม่ถือเงิน อาชีพที่มีค่าตอบแทน อย่างมากก็มี "ค่าครู"แต่
 เพียงเล็กน้อย ซึ่งปกติแล้ว เงินจำนวนนั้น ก็ใช้สำหรับเครื่องมือประกอบพิธีกรรม หรือ เพื่อทำบุญที่
 วัดมากกว่าที่หมอยาหรือบุคคลผู้นั้นจะเก็บไว้ใช้เอง เพราะแท้ที่จริงแล้ว "วิชา" ที่ ครูถ่ายทอดมา
 ให้แก่ลูกศิษย์จะต้องนำไปใช้เพื่อ ประโยชน์แก่สังคม ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การตอบแทน
 จึงไม่ใช่เงินหรือสิ่งของเสมอไป แต่เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยวิธีการต่างๆ

ด้วยวิถีชีวิตเช่นนี้ จึงมีคำถามเพื่อเป็นการสอนคนรุ่นหลังว่า ถ้าหากคนหนึ่งจับปลาซ่อน
 ตัวใหญ่ได้หนึ่งตัว ทำอย่างไรจึงจะรับประทานได้ทั้งปี คนสมัยนี้อาจจะบอกว่าทำปลาเค็ม
 ปลาจืด หรือเก็บรักษาด้วยวิธีการต่างๆ แต่คำตอบที่ถูกต้อง คือ แบ่งปันให้พี่น้องเพื่อนบ้าน เพราะ
 เมื่อ เขาได้ปลา เขาก็จะทำกับเราเช่นเดียวกัน ชีวิตทางสังคมของหมู่บ้านมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด
 กิจกรรมของส่วนรวมจะร่วมกันที่วัด งานบุญประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนการละเล่นมหรสพ พระสงฆ์
 เป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นครูที่สอนลูก หลานผู้ชายซึ่งไปรับใช้พระสงฆ์ หรือ "บวชเรียน" ทั้งนี้เพราะ
 ก่อนนี้ยังไม่มีโรงเรียน วัดจึงเป็นทั้งโรงเรียนและหอประชุมเพื่อกิจกรรมต่างๆ ต่อเมื่อโรงเรียนมีขึ้น
 และแยกออกจากวัด บทบาท ของวัดและของพระสงฆ์จึงเปลี่ยนไป งานบุญประเพณีในชุมชนแต่
 ก่อนมีอยู่ทุก เดือน ต่อมาก็ลดลงไปหรือสองสามหมู่บ้านร่วมกันจัด หรือผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกัน

เช่น งานเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นงานใหญ่ หมู่บ้านเล็กๆ ไม่อาจจะจัดได้ทุกปี งานเหล่านี้มีทั้งความเชื่อ พิธีกรรมและความสนุกสนาน ซึ่งชุมชน แสดงออกร่วมกัน เป็นต้น

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วีรพงศ์ บุญประจักษ์ (2545, หน้า 48 - 50) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านไทยที่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ของนักเรียนชั้นอนุบาล ปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544 โรงเรียนศิริรักษ์วิทยา แขวงบุคคโล เขตธนบุรีกรุงเทพมหานคร สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน พบว่า เด็กปฐมวัยก่อนการจัดประสบการณ์และระหว่างการจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านไทย ในแต่ละช่วงสัปดาห์มีพฤติกรรมทางสังคมโดยเฉลี่ยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระหว่างช่วงสัปดาห์ พบว่า คะแนนพฤติกรรมทางสังคมโดยเฉลี่ยรวมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เพิ่มขึ้นตลอดช่วงระยะเวลา 8 สัปดาห์ เมื่อวิเคราะห์คะแนนพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยแยกเป็นรายด้าน ได้แก่ ความร่วมมือ ความเห็นอกเห็นใจ ช่วยเหลือและแบ่งปันพบว่า เด็กปฐมวัยก่อนการจัดประสบการณ์และระหว่างการจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านไทยในแต่ละช่วงสัปดาห์มีพฤติกรรมทางสังคมทั้ง 3 ด้านเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

มณี ผ่านจงหาร (2545, หน้า 64) ได้ศึกษาสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยด้วยกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้าน กับนักเรียนอนุบาล จำนวน 60 คน เป็นนักเรียนชาย – หญิง อายุ 4 – 6 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาล ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 ของโรงเรียนบ้านดงแจ้งโนนสูง และโรงเรียนบ้านนาวิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า หลังการทดลองเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านมีลักษณะที่พึงประสงค์มากกว่าเด็กปฐมวัยที่ไม่ได้รับการจัดกิจกรรมละเล่นพื้นบ้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สมจินตนา คุปตสุนทร (2547, หน้า 60 - 62) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านของไทย ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนบุญสมอนุบาล จังหวัดจันทบุรีพบว่าเด็กปฐมวัยก่อนการจัดประสบการณ์และระหว่างการจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านของไทยในแต่ละช่วงสัปดาห์มีความเชื่อมั่นในตนเองโดยเฉลี่ยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ และมีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย ด้านการกล้าแสดงออกด้านการเปลี่ยนเป็นตัวของตัวเอง และด้านการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เพิ่มขึ้นต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ธนาภรณ์ ธนิตยธีรพันธ์ (2547, หน้า 65 - 66) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนอนุบาลดังสิทธิ เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยก่อนการจัดกิจกรรมและระหว่างการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวประกอบเพลงในแต่ละช่วงสัปดาห์ มีการพัฒนาสัมพันธภาพโดยเฉลี่ยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงสัปดาห์มีคะแนนเฉลี่ยโดยรวมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เพิ่มขึ้นตลอดช่วงเวลา 8 สัปดาห์ เมื่อวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยมีการพัฒนาสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัยจำแนกรายด้าน ได้แก่ การพูด การแสดงท่าทางการมีส่วนร่วมกับการเล่นพบว่าคะแนนการพัฒนาสัมพันธภาพทั้ง 3 ด้าน มีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่สอดคล้องกับการวิเคราะห์แบบคะแนนรวมทั้งหมด ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศิริพร เลิศพันธ์ (2548) ได้ศึกษาผลการพัฒนาทักษะทางสังคมด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นของเด็กปฐมวัย โดยใช้กิจกรรมการละเล่นพื้นบ้าน โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่กำลังเรียนชั้นอนุบาล 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนบ้านโพธิ์ขาว จำนวน 26 คน เป็นกลุ่มทดลอง และนักเรียนที่เรียนชั้นอนุบาล 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนเมืองทุ่งวิทยา ตำบลทุ่งศรีเมือง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 จำนวน 26 คน เป็นกลุ่มควบคุม ผลการวิจัยพบว่า

1) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านมีคะแนนทักษะทางสังคมด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นหลังการทดลอง เพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้าน มีคะแนนทักษะทางสังคมด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นมากกว่ากลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นกลางแจ้งตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3) เด็กปฐมวัยที่มีสไตล์การเรียนรู้แบบแอนาไลติก (analytic) มีคะแนนทักษะทางสังคมด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นน้อยกว่ากลุ่มที่มีสไตล์การเรียนรู้แบบโกลบอล (global) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4) ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสไตล์การเรียนรู้กับการจัดกิจกรรม

โดยสรุปพบว่าผู้ดูแลเด็กปฐมวัยควรใช้การละเล่นพื้นบ้านเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก โดยสอดคล้องกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านในบทเรียนหรือ

กิจกรรมแต่ละวัน เพื่อเป็นการเสริมสร้างทักษะทางสังคมด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นของเด็กปฐมวัยให้มากขึ้น

อัจฉิมา อ่อนน้อม (2549) ได้ศึกษาการพัฒนาสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทย และเปรียบเทียบการพัฒนาสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลองใช้กิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทย ซึ่งใช้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นนักเรียนชาย - หญิง อายุระหว่าง 5 - 6 ปีที่กำลังอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2548 ของโรงเรียนอนุบาลเมืองชัยนาท อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยนาท จำนวน 30 คน แบบ แผนการวิจัยเป็นการวิจัยกึ่งทดลอง ที่ใช้กลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียว เปรียบเทียบก่อนการ ทดลองและหลังการทดลอง ใช้แผนการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทย และแบบประเมินการพัฒนาสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัยผลการวิจัยพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทยมีการพัฒนาสัมพันธภาพสูงขึ้นในทุกๆ ด้าน และการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทยมีการพัฒนาสัมพันธภาพสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุภาภรณ์ สงนวน. (2551, หน้า 87-88) ได้ทำการเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของเด็กปฐมวัย ระหว่างการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมการเล่นพื้นบ้านกับการจัดกิจกรรมแบบปกติในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 4 และพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านมีทักษะทางสังคมหลังการจัดกิจกรรมสูงขึ้น อยู่ในระดับดี ซึ่งหลังการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านมีคะแนนเฉลี่ยทักษะทางสังคมมากกว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีทักษะทางสังคมสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

แลนโคลส (Lanclos, 2000, p. 1496-A) ได้ศึกษาการแสดงออกด้านการเล่นของเด็กๆ ที่มีความแตกต่างทางศาสนา ระดับสติปัญญา และสภาพแวดล้อมทางสังคม โดยศึกษากับเด็กกลุ่มในโรงเรียนประถมศึกษาแยกเป็นกลุ่มโปแตสแตนท์ 2 กลุ่ม กลุ่มคาทอลิก 2 กลุ่ม และอีก 1 กลุ่มเป็นแบบรวม ในเมืองเบสพาส ตอนเหนือของไอร์แลนด์ ซึ่งการเล่นของเด็กจะแสดงให้เห็นถึงทิศทางในการติดต่อสร้างความสัมพันธ์ของเด็กๆ โดยไม่ต้องมีแบบแผนหรือการปกครองเข้ามาเกี่ยวข้อง

ชิริกอส (Chiricos, 2000, p. 4378-A) ได้ทำการศึกษาเพื่อกำหนดว่ามีความสัมพันธ์ทางหน้าที่ระหว่างการใช้กลยุทธ์การสอนตามเหตุการณ์ที่พัฒนาขึ้นกับการบรรลุความสำเร็จในทักษะทางสังคมสำหรับเด็กเล็กเดินเตาะแตะที่มีพัฒนาการช้าหรือไม่ วิธีการศึกษาใช้พื้นฐานหลาย

อย่างที้ออกแบบครอบคลุมเด็กๆ ทุกคน ซึ่งใช้วิธีการยืดเวลาในการให้รู้จักการแทรกแซง เพื่อแสดงให้เห็นการควบคุมทางการทดลองเกี่ยวกับตัวแปรอิสระ การออกแบบเส้นฐานหลายอย่างเหมาะสมกับการใช้กับพฤติกรรมที่ไม่ใช่การกระทำสิ่งตรงกันข้าม พฤติกรรมจำเพาะที่เป็นเป้าหมายในการแทรกแซง คือ การเลียนแบบเพื่อน การศึกษาครั้งนี้มุ่งให้นิยามการเลียนแบบเพื่อนอันเป็นความสามารถของผู้เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเลียนแบบโดยอิสระในพฤติกรรมการเล่นของเพื่อน 1 คนขึ้นไปในกลุ่มการเล่นนั้น เช่น เพื่อนคนหนึ่งกำลังป้อนอาหารตุ๊กตาเด็ก พฤติกรรมเป้าหมายสำหรับผู้มีส่วนร่วม คือ จะป้อนอาหารตุ๊กตาเด็กน้อยโดยอิสระแต่ผู้เดียว ผู้ร่วมอื่นๆ เป็นเด็กเตาะแตะ 3 คนที่มีพัฒนาการช้าระหว่างอายุ 21-27 เดือน ครูการศึกษานักเรียนพิเศษที่ใช้เป็นผู้แทรกแซงในการศึกษาครั้งนี้ และนำเอากลยุทธ์การสอนตามเหตุการณ์ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ ซึ่งใช้ระบบที่มีความพร้อมกันที่น้อยที่สุดถึงมากที่สุด เพื่อส่งเสริมการเลียนแบบโดยอิสระของเพื่อน ใช้ระบบการบันทึกการช่วยเหลือเพื่อบันทึกต่างระดับกันที่ระดับความพร้อมกันที่พฤติกรรมเป้าหมายเกิดขึ้น ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการช่วยเหลือที่ผู้เข้าร่วมแต่ละคนต้องการเลียนแบบเพื่อนก็บันทึกไว้ด้วย โดยมีตัวแปรตาม คือ การเลียนแบบโดยอิสระของเพื่อน โดยเพื่อนเลียนแบบ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้ เด็กทั้ง 3 คนที่เข้าร่วมวิจัยได้เพิ่มจำนวนครั้งที่ตนสามารถเลียนแบบเพื่อนได้โดยอิสระอย่างมากพอ ความสามารถที่จะเลียนแบบเพื่อนโดยอิสระมีมากพอตลอดเวลาสำหรับผู้ร่วมวิจัยทั้ง 3 คนนั้น

ชเนปส์ (Schneps. 2002, p. 2092-B) ได้ทำการศึกษาเพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างทักษะทางสังคมและภาษากับปัญหาพฤติกรรมในนักเรียนก่อนประถมที่มีความเสี่ยง กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กก่อนวัยเรียนจำนวน 51 คน อายุระหว่าง 3-5 ปี วิธีการศึกษา ทำการประเมินปัญหาจากภายนอกและภายในโดยใช้แบบประเมินเชิงคลินิกของเด็กระดับพื้นฐานถึงระดับก่อนวัยเรียนด้านภาษา ประเมินทักษะทางสังคมด้วยแบบวัดพฤติกรรมเด็กก่อนวัยเรียนถึงอนุบาล (แบบวัดรายงานของครู) และด้านแบบทดสอบย่อยด้านสังคม การรู้จักตนเองเกี่ยวกับแบบวัดมโนคติเบื้องต้นฉบับแก้ไขของ Bracken ผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณบ่งชี้ว่า หลังการควบคุมเพื่อการประเมินไอคิวทางวจนภาษา (ไม่ใช่ภาษาพูด) แล้ว ทักษะทางภาษามีความสัมพันธ์กับปัญหาพฤติกรรมภายใน บ่งชี้ว่า หลังการควบคุมเพื่อประเมินไอคิวทางวจนภาษาแล้ว รายงานเกี่ยวกับทักษะทางสังคมมีความสัมพันธ์กับปัญหาพฤติกรรมทั้งภายนอกและภายใน ประการสุดท้ายการวิเคราะห์ความถดถอยเพิ่มเติมบ่งชี้ว่า ทักษะทางสังคมเป็นตัวกลางให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับปัญหาพฤติกรรมจากภายใน

จากผลการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การละเล่นพื้นบ้านของไทยเป็นการเล่นที่มีประโยชน์ มีคุณค่า และมีความสำคัญที่จะส่งเสริมการพัฒนาทักษะทางสังคมด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นของเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี เพราะการเล่นพื้นบ้านไทยต้องอาศัยการเล่นเป็นกลุ่ม เป็นคณะ ต้องอาศัยความร่วมมือความพร้อมเพรียง ความรัก ความสามัคคีของคนในกลุ่ม เพื่อให้การเล่นเป็นไปโดยราบรื่นนอกจากนี้การเล่นพื้นบ้านของไทยยังเป็นการรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทย คุณธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำการละเล่นพื้นบ้านของไทยมาจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นของเด็กปฐมวัยซึ่งจะเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยต่อไป